

Το βιβλίο **Ένοπλος αγώνας και κοινωνική επανάσταση** εκδόθηκε τον Οκτώβριο του 2017 σε 500 αντίτυπα από το προλεταριακό εγχείρημα **Αντίθεση**. Όλα τα κείμενα σε αυτό το βιβλίο μπορούν να χρησιμοποιηθούν ελεύθερα, στο σύνολό τους ή τμηματικά, για την ανάπτυξη του ταξικού ανταγωνιστικού κινήματος, χωρίς να είναι απαραίτητη η αναφορά στην πηγή. Είμαστε εχθρικοί απέναντι σε κάθε είδος πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ευχαριστούμε τους σ. Jackie, Charles, Júlio και Gifford για τη βοήθεια στην αναζήτηση των πηγών.

Διεύθυνση email για επικοινωνία: thesi@antithesi.gr
Ιστοσελίδα: www.antithesi.gr

Περιεχόμενα

Αντίθεση

Εισαγωγικό σημείωμα 7

Charles Reeve

Τα ανίσχυρα όπλα του αριστερισμού 9

Collegamenti Wobbly και Subversão Internacional

Ερυθρές Ταξιαρχίες. Ανάμεσα στον σταλινισμό και τον αριστερισμό 15

Ένοπλος αγώνας και κοινωνική επανάσταση Μια κριτική της ένοπλης πρωτοπορίας

Εισαγωγικό σημείωμα

Επιλέξαμε να προχωρήσουμε στη μετάφραση και την έκδοση δύο κειμένων κριτικής της ένοπλης πρωτοπορίας που γράφτηκαν τη μακρινή εποχή του τέλους της δεκαετίας του 1970 από ιταλούς και πορτογάλους συντρόφους αντιεξουσιαστές κομμουνιστές. Το κίνητρο για την επιλογή μας αυτή μάς το έδωσε η στροφή ενός κομματιού του αναρχικού-αντιεξουσιαστικού χώρου στην Ελλάδα προς την εξιδανίκευση και την αναπαραγωγή των συνθημάτων, της φρασεολογίας και, εν τέλει, της πολιτικής λογικής της λενινιστικής ένοπλης αριστεράς. Η στροφή αυτή ισοδυναμεί, κατά τη γνώμη μας, με την εγκατάλειψη του αντικρατικού προσανατολισμού και φτάνει μέχρι την υποστήριξη των ασθενέστερων ιμπεριαλιστικών καπιταλιστικών δυνάμεων, που δεν κρύβονται καν πια πίσω από τον μανδύα του «σοσιαλιστικού στρατοπέδου».

Τα κείμενα που μεταφράσαμε δείχνουν γιατί, κατά τη γνώμη μας, η πρακτική της ένοπλης πρωτοπορίας δεν έχει καμία χρησιμότητα όσον αφορά τη μελλοντική διαδικασία της κοινωνικής επανάστασης, αν αυτή γίνει κατανοητή ως κατάργηση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων και δημιουργία νέων μορφών και σχέσεων παραγωγής και επικοινωνίας. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι η διαδικασία της κοινωνικής επανάστασης δεν περιλαμβάνει και μια βίαιη, ένοπλη πλευρά στον βαθμό που ο νέος κομμουνιστικός κόσμος θα πρέπει να συντρίψει τον παλιό κόσμο του χρήματος, της μισθωτής εργασίας, του κράτους και κάθε άλλης μορφής του κεφαλαίου και των δυνάμεων που το υπηρετούν. Ωστόσο, η βίαιη επαναστατική αντιπαράθεση του προλεταριάτου με το κεφάλαιο δεν είναι υπόθεση μιας ένοπλης πρωτοπορίας, ούτε μπορεί να χρησιμοποιήσει κάτι από την εμπειρία της.

Τα κείμενα που περιλαμβάνονται σε αυτή την μπροσούρα πρωτοδημοσιεύτηκαν στην Πορτογαλία το φθινόπωρο του 1978 στο τρίτο τεύχος του περιοδικού *Subversão Internacional*. Το πρώτο κεί-

μενο, από το οποίο έχει μεταφραστεί ένα απόσπασμα, γράφτηκε από τον Charles Reeve εν είδει προλόγου ενώ το δεύτερο κείμενο αποτελεί προϊόν μια συζήτησης στην οποία συμμετείχαν ιταλοί αγωνιστές από τη Φλωρεντία, μέλη της συλλογικότητας που εξέδιδε το ιταλικό περιοδικό *Collegamenti Wobbly - per l' organizzazione diretta di classe*¹ και ένα μέλος της συλλογικότητας που εξέδιδε το περιοδικό *Subversão Internacional*. Τα κείμενα ξαναδουλεύτηκαν το χειμώνα του 1979 καθώς επρόκειτο να συμπεριληφθούν στη συλλογή κειμένων *Pour une discussion politique sur le lutte armée* που θα εξέδιδε ο γαλλικός ιστορικός εκδοτικός οίκος του αντιεξουσιαστικού μαρξισμού Spartacus. Ωστόσο, η εν λόγω έκδοση δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ.²

Αντίθεση, Σεπτέμβριος 2017

---

1 (σημείωση του άγγλου μεταφραστή) Προφανώς το Wobbly αποτελεί αναφορά στο [επαναστατικό] συνδικάτο IWW (Industrial Workers of the World), αν και πλέον το *Collegamenti Wobbly* έχει πάψει να θεωρεί αναγκαίο τον πάσης φύσεως συνδικαλισμό των εργατών.

2 (σ.τ.μ.) Καθώς δεν γνωρίζουμε πορτογαλικά η ελληνική μετάφραση έγινε από την αγγλική μετάφραση των Phil Mailer και Dave Wise που είναι αναρτημένη στο διαδίκτυο στην ιστοσελίδα: <http://www.revoltagainstplenty.com>. Συμβουλευτήκαμε επίσης την αγγλική μετάφραση των κειμένων που δημοσιεύτηκε στο 9^ο τεύχος του αμερικανικού περιοδικού *Root and Branch* και αναδημοσιεύτηκε στο 4^ο τεύχος του καναδέζικου περιοδικού *Resistance. Documents and Analyses From the Illegal Front*, το οποίο είναι διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://issuu.com/randalljaykay/docs/resistance-fall1982-number4007>. Μετά από επικοινωνία που είχαμε με τον Charles Reeve και τον Júlio Henriques, παλιό μέλος του περιοδικού *Subversão Internacional* (που σταμάτησε να εκδίδεται το 1981), και με τη βοήθεια της συντρόφισσας Jackie από το Παρίσι, καταφέραμε να προσδιορίσουμε το ιστορικό της συγγραφής των κειμένων. Το μέλος της συλλογικότητας *Subversão Internacional* που συμμετείχε στη συγγραφή του δεύτερου κειμένου είναι ο Phil Mailer του οποίου το σημαντικό βιβλίο *Πορτογαλία: η «ανέφικτη επανάσταση»*. *Λαϊκή εξουσία, κόμματα και στρατός στην επανάσταση των γαρυφάλλων* εκδόθηκε στα ελληνικά τον Δεκέμβριο του 2012 από τις εκδόσεις Ανάκαρα.

Τα ανίσχυρα όπλα του αριστερισμού

Στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία, οποιαδήποτε ένοπλη δραστηριότητα πρέπει αναγκαία να βασίζεται σε μία οργάνωση στρατιωτικού τύπου. Ως τέτοια λοιπόν, μια ένοπλη οργάνωση, δεν μπορεί να ξεφύγει από τη λογική του κράτους, η οποία –σε τελευταία ανάλυση– καθορίζει το σύνολο της οργανωτικής της λειτουργίας και τις εσωτερικές κοινωνικές σχέσεις της, όπως επίσης και τις σχέσεις της με το κοινωνικό περιβάλλον. Επομένως, το μοντέλο των ένοπλων οργανώσεων είναι απολύτως συμβατό με την μπολσεβίκικη αντίληψη για το επαναστατικό κόμμα. Τόσο για τις Ερυθρές Ταξιαρχίες όσο και για τη γερμανική RAF, η οργάνωση πρέπει να χτιστεί πάνω στον ένοπλο αγώνα και μέσω αυτού. Όπως έχει ήδη τονιστεί, «[η RAF] επέκτεινε τη λενινιστική πολιτική της υποκατάστασης του προλεταριάτου από το Κόμμα, με την αντικατάσταση του Κόμματος από τον ένοπλο αγώνα» (La Bande a Baader, *La Guerre Sociale*, αρ. 2, Παρίσι, 1978).¹ Είναι λοιπόν πολύ σωστή η παρατήρηση ότι η εμφάνιση των συγκεκριμένων ομάδων και δραστηριοτήτων αποτελεί «περισσότερο προϊόν μιας περιόδου που φτάνει στο τέλος της παρά σημάδι μιας νέας περιόδου που ξεκινά» και βολονταριστική προσπάθεια «επιτάχυνσης της ιστορίας» σε μία «ακινητοποιημένη κατάσταση» (La Bande a Baader, *ό.π.*).

Ωστόσο, οι παρωχημένες αντιλήψεις για την επανάσταση και οι λενινιστικές ρίζες αυτών των ομάδων δεν φανερώνονται μόνο από τη μορφή οργάνωσής τους. Πιο ουσιαστικά, γίνονται έκδηλες στο περιεχόμενο του επαναστατικού τους προγράμματος και συγκεκριμένα στο ότι η άσκηση βίας ενάντια στο κράτος έχει καταστεί κύρια πλευρά του κοινωνικού μετασχηματισμού. Για αυτόν τον λόγο, είναι λάθος να θεωρείται πως αυτές οι ομάδες θέτουν «το ζήτημα της καταστροφής του Κράτους». Αντιθέτως, η αντίληψή τους για

---

1 (σ.τ.μ.) Ο Charles Reeve μας ενημέρωσε στην αλληλογραφία που είχαμε ότι όταν έγραψε το κείμενο δεν ήξερε τίποτα για τις αναθεωρητικές θέσεις της ομάδας La Guerre Sociale που τότε δεν είχαν ακόμη εκδηλωθεί φανερά και ότι αν έγραφε σήμερα αυτό το κείμενο δεν θα παρέπεμπε στα γραπτά τους για κανέναν λόγο.

την επανάσταση παραμένει αμιγώς πολιτική: ενώ στόχος τους είναι η καταστροφή του κράτους, οι αρχές λειτουργίας τους οδηγούν ταχέως προς τη δημιουργία μίας οργάνωσης που αποτελεί κράτος σε μικρογραφία, μία κατοπτρική εικόνα του εχθρού που αντιπαλεύουν.

Επιπλέον, θα μπορούσαμε επίσης να αναφερθούμε στο περίφημο «στρατιωτικό ζήτημα» της επανάστασης, το οποίο πολύς κόσμος θεωρεί πως αναδεικνύεται μέσα από τη δραστηριότητα αυτών των ομάδων. Πρωτίστως, ποιο είναι το νόημα αυτού του ζητήματος; Σίγουρα, το «στρατιωτικό ζήτημα» αποτέλεσε μία ιδιαίτερη πλευρά των αστικών επαναστάσεων του παρελθόντος, που χαρακτηρίζονταν από την αδυναμία της εργατικής τάξης και από τις στρατηγικές των ταξικών συμμαχιών. Το τέλος του 19ου αιώνα στην Ευρώπη, οι αρχές του 20ου αιώνα στη Ρωσία και, αργότερα, οι ταραχές στις χώρες που ελευθερώθηκαν από την αποικιοκρατία μας παρέχουν πολλά παραδείγματα. Σήμερα, στις χώρες όπου ο καπιταλισμός κυριαρχεί με την πιο εξελιγμένη του μορφή, η κοινωνική επανάσταση δεν μπορεί να γίνεται αντιληπτή ούτε ως «κομματικό ζήτημα» αλλά ούτε και ως «στρατιωτικό ζήτημα». Στις σύγχρονες κοινωνίες, όπου οι σχέσεις της μισθωτής εργασίας έχουν γενικευτεί στο σύνολο της ιδιωτικής και συλλογικής ζωής, η ανατροπή της καπιταλιστικής τάξης πραγμάτων μπορεί να γίνει πραγματικότητα μόνο με την κατάληψη και τον έλεγχο του κοινωνικού μηχανισμού της παραγωγής, με τον μετασχηματισμό και την επαναλειτουργία του στη βάση νέων κοινωνικών αρχών, υπό την εξουσία των ίδιων των παραγωγών. Εφόσον λοιπόν μπορούμε να προβλέψουμε ότι σε αυτή την απόπειρα θα ξεσπάσουν βίαιες συγκρούσεις με την αστική τάξη, το κράτος της και τις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις που υπερασπίζονται τον κρατικό καπιταλισμό, δεν υπάρχει αμφιβολία πως αυτές οι συγκρούσεις θα λάβουν χώρα κυρίως στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας ανάληψης του ελέγχου του κοινωνικού μηχανισμού της παραγωγής –γιατί ο έλεγχός του είναι το κλειδί για την πολιτική εξουσία στην κοινωνία– και όχι στο παραδοσιακό και εξειδικευμένο επίπεδο της στρατιωτικής δράσης. Υπό αυτό το πρίσμα, δεν μπορούμε να φανταστούμε ποια θα μπορούσε να είναι η χρησιμότητα της «στρατιωτικής εμπειρίας των ένοπλων ομάδων»! Αντιθέτως, η επιτυχία των αντικαπιταλιστικών δυνάμεων σε αυτές τις συγκρούσεις θα εξαρτηθεί από την υπεροχή τους στο επίπεδο της αναδιοργάνωσης της κοινωνίας και όχι

από την οποιαδήποτε αποκαλούμενη στρατιωτική ισχύ κάποιας ειδικευμένης ομάδας (την οποία επίσης δεν μπορούμε να φανταστούμε, δεδομένης της ισχύος των κατασταλτικών δυνάμεων του κράτους).

Η πρόσφατη εμπειρία της Πορτογαλικής «επανάστασης» του 1974-5 μπορεί, παρά τα όριά της, να κάνει πιο ξεκάθαρο αυτό που λέμε. Όταν έγινε το δεξιό πραξικόπημα της 25ης Νοεμβρίου, ό,τι απέμενε από την πραγματικά αντικαπιταλιστική δραστηριότητα του πορτογαλικού προλεταριάτου δεν ήταν αρκετό ούτε για να σκεφτεί το πορτογαλικό προλεταριάτο να αντιταχθεί σε ένα πραξικόπημα που σηματοδοτούσε ξεκάθαρα την έναρξη μίας περιόδου επιβολής του νόμου και της τάξης. Αυτό σημαίνει ότι οι εργάτες δεν ήταν σε θέση να αναπτύξουν και να οργανώσουν ένα διαφορετικό, καθαρά αντικαπιταλιστικό κοινωνικό πρόγραμμα, ότι η υπεράσπιση της «επανάστασης» ανατέθηκε –αυτομάτως και χωρίς καμία συζήτηση– στους ειδικευμένους μηχανισμούς του «στρατιωτικού ζητήματος», στα λαϊκιστικά κομμάτια του στρατού και στους ένοπλους πυρήνες κάποιων ομάδων όπως το PRP², που μάλιστα διέθεταν προηγούμενη εμπειρία ένοπλου αγώνα! Όλοι γνωρίζουν τι συνέβη στη συνέχεια.³ Με άλλα λόγια, τόσο σε αυτή όσο και σε άλλες περιπτώσεις, το «στρατιωτικό ζήτημα» τέθηκε επειδή προηγουμένως το κοινωνικό ζήτημα είχε θαφτεί (ή επιλυθεί). Στην πραγματικότητα, εάν η αστική τάξη καταφέρει να σπρώξει την ταξική σύγκρουση προς ένα αυστηρά στρατιωτικό πλαίσιο, το προλεταριάτο θα έχει συντριβεί εκ των προτέρων. Πιο πριν στην ιστορία, το πολύ σημαντικότερο παράδειγμα της Ισπανικής επανάστασης του 1936 δείχνει επίσης ότι η ανάπτυξη και επικράτηση της στρατιωτικής δράσης αναγκαία συνεπάγεται την εξουδετέρωση της κοινωνικής επανάστασης.

Είναι προφανές πως οποιαδήποτε ένοπλη πολιτική δραστηριότητα στην καπιταλιστική κοινωνία συνεπάγεται και καθιστά

---

2 (σ.τ.μ.) Το κόμμα PRP (Partido Revolucionário do Proletariado – Brigadas Revolucionárias, Επαναστατικό Κόμμα του Προλεταριάτου – Επαναστατικές Ταξιαρχίες) ήταν ένα αριστερό πολιτικό κόμμα που συγκροτήθηκε το 1975 από την ένοπλη οργάνωση Brigadas Revolucionárias (Επαναστατικές Ταξιαρχίες).

3 (σ.τ.μ.) Τα αριστερά κομμάτια του πορτογαλικού στρατού αφοπλίστηκαν και εξουδετερώθηκαν και το δεξιό πραξικόπημα πέτυχε να θέσει οριστικό τέλος στην επαναστατική αναταραχή στην Πορτογαλία.

αναγκαία μία συγκεντρωτική οργάνωση, βασισμένη στην ιεραρχία και θεμελιωμένη στις αρχές και την ηθική της αστικής πολιτικής: ο σκοπός αγιάζει τα μέσα! Ανεξαρτήτως παραλλαγής, είτε είναι περισσότερο είτε λιγότερο μπολσεβίκικες, όλες οι ένοπλες ομάδες βασίζονται σε αυτές τις αρχές (που είναι το τίμημα για την ίδια τους την επιβίωση) και αποτελούν μία κατοπτρική εικόνα του καπιταλιστικού κράτους, που αποτελεί μέτρο σύγκρισης για τη δική τους οργάνωση. Αν αναλυθούν, όπως γίνεται στα κείμενα που ακολουθούν, η λειτουργία και το πολιτικό πρόγραμμα αυτών των ομάδων, θα φανεί ξεκάθαρα η αδιαμφισβήτητη συγγενείά τους με τις παλιές οργανώσεις και αρχές του εργατικού κινήματος, από τη σοσιαλδημοκρατία μέχρι τον σταλινισμό. (...)

Εάν βαθύνει η σημερινή κρίση του καπιταλισμού, εάν ξεσπάσουν και διαχυθούν κοινωνικές συγκρούσεις και εάν οι μάζες των μισθωτών εργατριών αρχίσουν να χάνουν την πίστη τους προς το σύστημα, τότε βαθμιαία ο καπιταλισμός και το κράτος του θα οδηγηθούν σε μία κατάσταση όπου θα έχουν ελάχιστες επιλογές. Η χρήση του παραδοσιακού μηχανισμού ενσωμάτωσης της εργατικής τάξης θα εξαρτηθεί βασικά από την ικανότητα των κομμάτων και των συνδικάτων να ελέγξουν τις αντιδράσεις του προλεταριάτου. Εάν αυτή η λύση δεν φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα, το καπιταλιστικό Κράτος θα υποχρεωθεί να χρησιμοποιήσει τον κατασταλτικό μηχανισμό του, ασκώντας πολύ μεγαλύτερη βία από αυτή που έχει αναγκαστεί να ασκήσει μέχρι τώρα εξαιτίας της δράσης των ένοπλων ομάδων. Εάν παρ' όλα αυτά η εργατική τάξη καταφέρει μέσα στους αγώνες της να αποκτήσει την αποφασιστικότητα και την πρωτοβουλία να προχωρήσει μπροστά, να οργανωθεί σε μία νέα βάση (απορρίπτοντας τις ηγεσίες, την ανάθεση των εξουσιών της, και τις στρατηγικές ταξικής συμφιλίωσης) οικοδομώντας ένα πλαίσιο που θα ανατρέψει την καθεστηκία τάξη και το σύστημα παραγωγής, τότε οι συνθήκες θα μετασηματιστούν. Η πολιτική ενός ριζοσπαστικού κοινωνικού κινήματος θα αντικαταστήσει τις στρατιωτικές στρατηγικές των μαθητευόμενων χειραγωγών των πάσης φύσεως «ταξιαρχιών» και «στρατών», το περιεχόμενο των οποίων στερείται οποιασδήποτε αντικαπιταλιστικής προοπτικής για τη μάζα των μισθωτών εργατών και εργατριών.

Charles Reeve, Μάιος 1979

SUBVERSÃO INTERNACIONAL

*Proletários de todos os países
deixemos de o ser*

Nº 3 / 25 ESC.

Εξώφυλλο του τρίτου τεύχους του πορτογαλικού περιοδικού *Subversão Internacional* όπου πρωτοδημοσιεύτηκαν τα κείμενα αυτής της μπροσουράς. Η επιγραφή στο κάτω μέρος σημαίνει: «Προλετάριοι όλων των χωρών, καταργηθείτε». Το κείμενο στο συννεφάκι γράφει: «Παραπέρα, η διαρκής εξέγερση είναι ο μόνος λογικός τρόπος σκέψης».

Ερυθρές Ταξιαρχίες. Ανάμεσα στον σταλινισμό και τον αριστερισμό

1. Ένα ετερόκλητο κίνημα

Όταν γίνεται λόγος για τις ένοπλες ομάδες στην Ιταλία, είναι αναγκαίο πριν από οτιδήποτε άλλο να υπογραμμιστεί η έκταση του φαινομένου αλλά και να οριοθετηθούν οι διαφορετικές τάσεις στο εσωτερικό του. Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1977, η ιταλική αστυνομία ισχυρίστηκε πως είχε ταυτοποιήσει γύρω στις εκατό ένοπλες ομάδες, εκ των οποίων μόνο 4 ή 5 θεωρούνταν «σταθερές», ενώ οι υπόλοιπες θεωρούνταν «προσωρινές». Στο τέλος του ίδιου χρόνου, πάνω από 300 μέλη αυτών των ένοπλων ομάδων βρίσκονταν στη φυλακή, εκ των οποίων τα 152 ανήκαν στις Ερυθρές Ταξιαρχίες.¹

Σύμφωνα με το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα (ΙΚΚ), «αυτές οι ομάδες μέσα στο 1978 πραγματοποίησαν συνολικά 2.365 ένοπλες δράσεις (δηλ. 10% περισσότερες από την περσινή χρονιά κατά τη διάρκεια των οποίων σκοτώθηκαν 37 άνθρωποι και τραυματίστηκαν 412). Την πολιτική ευθύνη για την πλειοψηφία των βομβιστικών επιθέσεων και των πυροβολισμών ανέλαβαν αριστερές ομάδες: 619 έναντι 55 ενεργειών που ανέλαβαν δεξιές ομάδες. Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι υπήρξε μεγάλη αύξηση του αριθμού αυτών των ομάδων: το ΙΚΚ κατέγραψε το 1978 209 διαφορετικές ομάδες. Ωστόσο, οι πιο αιματηρές ενέργειες εξακολουθούν να οφείλονται στις Ερυθρές Ταξιαρχίες».²

Σχεδόν στο σύνολό τους, οι πιο δομημένες ομάδες με συνεχή δραστηριότητα εμφορούνται από μια λενινιστική ιδεολογία. Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες αντιπροσωπεύουν την πιο ορθόδοξη Μαρξιστική-Λενινιστική τάση, ενώ πολλές άλλες ομάδες είναι επηρεα-

---

1 Mino Monicelli, *L' Ultrasinistra en Italia – 1968-78*, Μπάρι, 1978, σ. 160-61.

2 *Le Monde*, φύλλο της 7^{ης} Ιανουαρίου του 1979.

σμένες από τις ιδέες του ιταλικού «εργατισμού».³ Όσον αφορά τη δομή των ομάδων, υπάρχουν από τη μια μεριά οι σταθερές, εξεγερσιακές οργανώσεις που παρουσιάζονται ως κόμματα «νέου τύπου». Από την άλλη μεριά, υπάρχουν οι προσωρινές, «περιφερειακές»⁴ ομάδες που διεκδικούν τον ρόλο της «ένοπλης» έκφρασης συγκεκριμένων κομματιών του κινήματος, των γυναικών, της νεολαίας, των παραβατικών κ.λπ., οι οποίες «συγκροτούνται και διαλύονται ανάλογα με τις ανάγκες των περιστάσεων, αλλάζοντας όνομα κάθε φορά».⁵ Ανήκουν στον χώρο της λεγόμενης «διάχυτης τρομοκρατίας»,

---

3 Ιταλικός «εργατισμός»: πολιτικό ρεύμα που εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1960, αρχικά γύρω από το περιοδικό *Quaderni Rossi* και αργότερα γύρω από το περιοδικό *Classe Operaia*, του οποίου οι πιο γνωστοί θεωρητικοί είναι οι Τρόντι, Κατσιάρι, Ρόζα, Νέγκρι, Σκαλτσόνε και Μπολόνια. Το θεμελιώδες κείμενο αυτού του ρεύματος είναι το βιβλίο του Τρόντι, *Εργάτες και Κεφάλαιο* (του οποίου αρκετά κεφάλαια έχουν μεταφραστεί και δημοσιευτεί στο αμερικανικό περιοδικό *Telos*), που είχε μεγάλη επιρροή στην ιταλική άκρα αριστερά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 και σε ομάδες όπως η Εργατική Εξουσία (*Potere Operaio*). Ο εργατισμός τονίζει τη σημασία του «υποκειμενικού παράγοντα» για την κοινωνική αλλαγή και εστιάζει στον «εργάτη-μάζα» –κι όχι στον ειδικευμένο τεχνίτη του παρελθόντος– ως υποκείμενο της αλλαγής, μια θέση που πηγάζει από την εμπειρία των αγώνων που έδωσαν οι μετανάστες εργάτες από τον Νότο στα εργοστάσια του Βορρά. Η πρόσφατη εξέλιξη της πλειοψηφίας αυτών των θεωρητικών μαρτυρά τη λενινιστική βάση των θεωριών τους. Οι Τρόντι, Ρόζα και Κατσιάρι εντάχθηκαν στο ΙΚΚ και ανήκουν σήμερα στον κομματικό ιδεολογικό μηχανισμό. Οι Νέγκρι και Σκαλτσόνε παίζουν σημαντικό ρόλο στη νεο-λενινιστική τάση της *Autonomia Organizzata*, στην οποία εντάσσονται τα περιοδικά *Rosso* και *Senza Tregua*. Μόνο ο Σέρτζιο Μπολόνια και η ομάδα γύρω από την επιθεώρηση *Primo Maggio* έχουν προχωρήσει σε μια κριτική του λενινισμού. Στο τελευταίο του κείμενο, *Λ' Autonomia del Politico* (Η αυτονομία του Πολιτικού), ο Τρόντι κάνει κριτική στον αριστερισμό και αναλαμβάνει την υπεράσπιση των ευρωκομμουνιστικών αντιλήψεων για το κράτος, το οποίο χαρακτηρίζει ως «...τίποτα λιγότερο ή περισσότερο από τη σύγχρονη πολιτική μορφή της αυτόνομης οργάνωσης της τάξης...». (σ.τ.μ.) Προφανώς, η υποσημείωση για το ρεύμα του εργατισμού είναι πια παρωχημένη αφού έχουν περάσει σχεδόν 40 χρόνια από τότε που γράφτηκε. Ωστόσο, η ανάδειξη της σχέσης του εργατισμού με τον λενινισμό παραμένει ορθή.

4 (σ.τ.μ.) Με την έννοια ότι παρεμβαίνουν πάνω σε επιμέρους ζητήματα των κοινωνικών-ταξικών αγώνων.

5 Mino Monicelli, *ό.π.*, σ. 160.

έναν διαρκώς διευρυνόμενο χώρο ατόμων και προσωρινών ομάδων που υιοθετούν βίαιους τρόπους δράσης, από τις κλοπές σουπερ-μάρκετ μέχρι τις ενέργειες εναντίον κατώτερων κρατικών αξιωματούχων και επιστατών εργοστασίων. Για παράδειγμα, οι NAP (Nuclei Armati Proletari – Ένοπλοι Προλεταριακοί Πυρήνες) δημιουργήθηκαν με στόχο την υποστήριξη των αγώνων των φυλακισμένων. Αυτοί οι δύο τύποι ομάδων έχουν επίσης διαφορετικές αντιλήψεις και σε σχέση με άλλα ζητήματα, όπως το είδος της βίας που πρέπει να χρησιμοποιηθεί, τους στόχους προς επίτευξη, τη σχέση με τις μάζες και ούτω καθεξής. Οι «περιφερειακές» και οι εργατίστικες ομάδες προωθούν την ιδέα του «ένοπλου κινήματος» σε αντίθεση με τις εξεγερσιακές ομάδες που υποστηρίζουν την έννοια του «ένοπλου κόμματος». Μεταξύ των εξεγερσιακών ομάδων πιο γνωστές είναι η Πρώτη Γραμμή (Prima Linea) και, φυσικά, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για τις μόνες σταθερές ομάδες που είναι σήμερα πραγματικά ενεργές και φαίνεται ότι οι ηγεσίες τους βρίσκονται σε επικοινωνία.

Η Πρώτη Γραμμή, που διεξάγει τακτικά ένοπλες δράσεις, έχει μια τοποθέτηση κάπου ανάμεσα σε αυτή των Ερυθρών Ταξιαρχιών – μια οργάνωση που είναι απόλυτα πιστή στην αντίληψη του «ένοπλου κόμματος» – και τις θέσεις των «περιφερειακών» ομάδων. Για την Πρώτη Γραμμή, το ζήτημα είναι η *«συμφιλίωση της τρομοκρατίας με μια δραστηριότητα αντάρτικου πόλης με μαζική συμμετοχή· η μόνη στρατηγική που αποτρέπει τον διαχωρισμό από τους λαϊκούς αγώνες, επιτρέπει τη διεύρυνση των βάσεων υποστήριξης και προλαμβάνει με αυτόν τον τρόπο την υποχώρηση προς την απόλυτη παρανομία»*. «Τα μέλη της Πρώτης Γραμμής δεν ζουν στην παρανομία αλλά δουλεύουν κανονικά, παρεμβαίνουν πολιτικά στα εργοστάσια και κινούνται μεταξύ των παράνομων ένοπλων ενεργειών και της κοινωνικής κάλυψης της καθημερινής ζωής».⁶ Όπως θα δούμε, αυτό το μοντέλο του «νέου κόμματος» διαφέρει αρκετά από το αντίστοιχο των Ερυθρών Ταξιαρχιών.

Υπάρχει μία ακόμα τάση, αναρχικού προσανατολισμού, που είναι πολύ μικρή. Η πιο γνωστή ομάδα αυτής της τάσης είναι η Επαναστατική Δράση (Azione Rivoluzionaria), η οποία, ωστόσο,

---

6 Mino Monicelli, *ό.π.*, σ. 164.

στερείται οργανωτικής αποτελεσματικότητας και, αυτή τη στιγμή, η πλειονότητα των μελών της βρίσκεται στη φυλακή. Ήταν η μοναδική ομάδα που έκανε επιθέσεις εναντίον μελών του ΙΚΚ, γεγονός που σηματοδότησε μια ρήξη με την τακτική των άλλων ένοπλων ομάδων απέναντι στο ΙΚΚ.

Στην παρούσα φάση, η πιο οργανωμένη και καλά ριζωμένη ένοπλη ομάδα στην Ιταλία είναι οι Ερυθρές Ταξιαρχίες, η μόνη ομάδα που θα μπορούσε να επιδιώξει να γίνει ο πόλος σύγκλισης για όλες τις υπόλοιπες. Αυτό οφείλεται κυρίως στη φαινομενικά μεγαλύτερη «αποτελεσματικότητά» της. Χωρίς να απορρίπτουμε άλλες θεωρήσεις, ίσως μπορούμε να εξηγήσουμε αυτήν την κατάσταση με δύο τρόπους. Πρώτον, είναι αναγκαίο να ληφθεί υπόψη η βαρύνουσα σημασία της σταλινικής παράδοσης στη μεταπολεμική ιταλική αριστερά· δεύτερον, πρέπει να αντιληφθούμε τις συνέπειες του δρόμου που έχουν επιλέξει οι Ερυθρές Ταξιαρχίες: δηλαδή την επιλογή του να λειτουργούν σε ένα πλαίσιο «πολιτικής αυτονομίας», απορρίπτοντας την προοπτική της άμεσης σύνδεσής τους με το μαζικό κίνημα.

2. Το «παράλληλο» κόμμα και η σταλινική παράδοση

Θα ξεκινήσουμε με τη βαρύτητα που έχει η σταλινική παράδοση στην Ιταλία. Από το τέλος του πολέμου μέχρι και την εκλογική εκστρατεία του 1975 –η οποία σε μεγάλο βαθμό είχε σαν κεντρικό άξονά της τη διεφθαρμένη φύση του κόμματος των Χριστιανοδημοκρατών– το ΙΚΚ επιτίθετο πάντοτε μετωπικά στους Χριστιανοδημοκράτες. Μέχρι τότε, το κόμμα ακολουθούσε μία διπλή πολιτική συνδυάζοντας τη νόμιμη και την παράνομη δράση. Η τελευταία διατηρείτο ενεργή σε περίπτωση που θα ανέκυπτε η ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι φασιστικές πραξικοπηματικές τάσεις με αντιφασιστική βία. Μέχρι πολύ πρόσφατα, ολόκληρη η ιταλική αριστερά θεωρούσε ότι αυτές οι τάσεις συνιστούσαν μεγάλο κίνδυνο. Θα πρέπει να γίνει ξεκάθαρο ότι αυτή η πολιτική ετίθετο σε ολόένα μεγαλύτερη αμφισβήτηση από τη βαθμιαία ισχυροποίηση των αυστηρά λεγκαλιστικών τάσεων εντός του κόμματος – που υποστήριζαν την προσέγγιση του ΙΚΚ με τους Χριστιανοδημοκράτες και τον ευρωκομμουνιστικό δρόμο. Οι συζητήσεις που έγιναν εντός της ηγεσίας του ΙΚΚ μετά το πραξικόπημα

στη Χιλή (1973) είχαν ως αποτέλεσμα να κερδίσει το πάνω χέρι η λεγκαλιστική γραμμή. Αλλά για ένα μεγάλο μέρος του κόμματος – κυρίως για τους παλιούς αγωνιστές και τα στελέχη που είχαν διαμορφωθεί από την εμπειρία του σταλινισμού και της Αντίστασης αλλά και από το «ταξικό» μίσος για τους Χριστιανοδημοκράτες με τη διαφθορά και την ψυχροπολεμική τους γραμμή– ήταν πολύ δύσκολο να γίνει αποδεκτή η νέα κατεύθυνση του «ιστορικού συμβιβασμού».

Αυτή η σκληροπυρηνική τάση του ΙΚΚ, που στην Ιταλία αποκαλείται «παράλληλο κόμμα», δεν αναγνωρίζεται επίσημα αλλά γίνεται ανεκτή. Η τάση αυτή συσπειρώνει παλιά σταλινικά στελέχη, η πλειονότητα των οποίων σχετιζόταν με την παράνομη στρατιωτική οργάνωση που είχε δημιουργήσει το ΙΚΚ κατά την διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τη Volante Rossa (Ερυθρές Μονάδες Άμεσης Δράσης. (σ.τ.μ.) Είναι φανερό ότι το όνομα των Ερυθρών Ταξιαρχιών αποτελεί άμεση αναφορά στη Volante Rossa). Μετά τον πόλεμο, η οργάνωση μετατράπηκε σε εσωτερικό μηχανισμό αστυνόμευσης του κόμματος και σε «σιδηρά πυγμή» ενάντια στους αντιπάλους του. Κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου επισήμως διαλύθηκε (άλλοι υποστηρίζουν πως βγήκε ξανά στην παρανομία). Εντούτοις, η Volante Rossa ανέλαβε την ευθύνη για ενέργειες που έγιναν τη δεκαετία του 1950 στη Ρέτζιο Εμίλια. Οι στόχοι τους για την απονομή «λαϊκής δικαιοσύνης» εναντίον των αφεντικών και η τεχνική τους –γρήγορες και αποτελεσματικές ενέργειες– έχουν μία παράξενη ομοιότητα με αυτούς των σημερινών ένοπλων ομάδων. Κάποια άτομα που διατηρούν ηγετικές θέσεις σε αυτήν την παράλληλη οργάνωση του ΙΚΚ καταλαμβάνουν ακόμα και σήμερα σημαντικές θέσεις στις τοπικές οργανώσεις του κόμματος και υποστηρίζουν ανοιχτά τις σταλινικές απόψεις τους. Για παράδειγμα, ένας από αυτούς είναι ο Vidal, αντιπρόσωπος της Κομιντέρν στην Ισπανία το 1936 και υπεύθυνος για τη δολοφονία, μεταξύ άλλων, του αναρχικού αγωνιστή Μπερνέρι και του [ηγέτη του POUM] Νιν.

Γενικότερα, το παράλληλο κόμμα αποτελεί κομμάτι του αντιφασιστικού χώρου, που είναι ακόμα πολύ ισχυρός στην Ιταλία.⁷ Αυτοί οι άνθρωποι ασχολούνται διαρκώς με την οικοδόμηση ενός ενωτικού μετώπου απέναντι στον κίνδυνο του φασιστικού πραξικοπήματος. Άτομα όπως ο Τζιοβάνι Πιρέλι [μέλος της γνωστής οικογένειας βιομηχάνων και αντιφασίστας] και ο εκδότης Φελτρινέλι ανήκαν σε αυτό το μέτωπο και χρηματοδότησαν τις προσπάθειες για την οικοδόμησή του.

Μετά τις δεξιές βομβιστικές επιθέσεις το 1969 στο Μιλάνο, ο φασιστικός τρόμος έγινε ξανά πραγματικός και το ζήτημα του φασισμού δύσκολα θα μπορούσε να θεωρηθεί μυστικοποίηση. Είναι γεγονός ότι οι βομβιστικές επιθέσεις δημιούργησαν ένα είδος φόβου μέσα στο εργατικό κίνημα. Οι εργάτες πίστεψαν πως επρόκειτο για μια βίαιη απάντηση των συντηρητικών κομματιών του κράτους στην κοινωνική αναταραχή του 1968-69. Οι πολιτικές συνέπειες αυτών των γεγονότων ήταν πολύ σημαντικές. Το αντιφασιστικό μέτωπο ενισχύθηκε από αριστεριστικές λενινιστικές ομάδες, που ακόμα και σήμερα πραγματοποιούν σε σταθερή βάση επιθέσεις στους φασίστες, ιδιαίτερα στο MSI (Movimento Sociale Italiano, νεοφασιστικό κόμμα με κοινοβουλευτική εκπροσώπηση). Επί τη ευκαιρία, δεν πρέπει να λησμονείται πως μέχρι το 1973 το ΙΚΚ δεν είχε καταδικάσει τη βία των αριστεριστών ενάντια στους φασίστες. Επομένως, μπορούμε να πούμε ότι η σύμπλευση των οργανωμένων αριστεριστών με το ΙΚΚ και η αποδοχή των πολιτικών θεσμών από αυτούς, είναι το αποτέλεσμα της αντιφασιστικής δραστηριότητας μετά το 1969. Με τον ίδιο τρόπο, αυτή η συμπόρευση θα γίνει πραγματικότητα αργότερα στα εργοστάσια, μέσω των CUB (Ενωτικών Επιτροπών Βάσης). Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες καταλαμβάνουν μια εξέχουσα θέση ακριβώς μέσα σε αυτόν τον αντιφασιστικό χώρο.

Συνεπώς, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες ήθελαν από την αρχή να αναλάβουν τον ρόλο της αντιφασιστικής άμυνας και ταυτόχρονα να καλύψουν το πολιτικό κενό που είχε δημιουργηθεί στον σταλινικό χώρο λόγω της πορείας του ΙΚΚ προς τον «ιστορικό συμβιβασμό».

---

7 Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε εδώ ότι η Ιταλία είναι η ευρωπαϊκή χώρα που έχει ταυτόχρονα το ισχυρότερο κομμουνιστικό κόμμα και το ισχυρότερο φασιστικό κόμμα, το MSI.

Πρέπει να τονιστεί όμως ότι αυτή η σχέση μεταξύ των Ερυθρών Ταξιαρχιών και του «παράλληλου κόμματος» δεν είναι ούτε τόσο απλή ούτε τόσο άμεση. Από τη μια μεριά, αυτό το «κόμμα» δεν έχει μια δομημένη μορφή μέσω της οποίας θα μπορούσαν να συναφθούν άμεσες επαφές και σύνδεσμοι. Από την άλλη μεριά, σε καμία περίπτωση δεν συμφωνούν όλοι οι σταλινικοί του ΙΚΚ με τις Ερυθρές Ταξιαρχίες. Η πραγματικότητα είναι πολύ διαφορετική: ορισμένοι προτείνουν ακόμα και τη φυσική εξόντωση των Ερυθρών Ταξιαρχιών, επικαλούμενοι τον φασιστικό κίνδυνο, με το ίδιο σκεπτικό που ελκύει άλλους σταλινικούς στις Ερυθρές Ταξιαρχίες! Εντούτοις, για να κατανοήσουμε το φαινόμενο της ένοπλης πάλης στην Ιταλία και την επιρροή που έχει μία ομάδα όπως οι Ερυθρές Ταξιαρχίες είναι αναγκαίο πρώτα και κύρια να καταλάβουμε το εξής: στην ιταλική κοινωνία, ο σταλινισμός και ο μαχητικός αντιφασισμός αποτελούν έκφραση μίας πολιτικής κουλτούρας με βαθιές ρίζες μέσα στις μάζες των κομμουνιστών και σε ορισμένα λαϊκά στρώματα. Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες αυτοπροσδιορίζονται στη βάση αυτών ακριβώς των αγωνιστικών αρχών και παραδόσεων και τις επικαλούνται στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν την κοινωνική βάση υποστήριξής τους.

3. Η αποτελεσματικότητα της «πολιτικής αυτονομίας»

Τούτων λεχθέντων, παραμένει το ερώτημα γιατί οι Ερυθρές Ταξιαρχίες είχαν επιτυχία εκεί όπου οι άλλες οργανώσεις απέτυχαν. Είναι αλήθεια πως υπάρχει μία μεγάλη ποικιλία μαρξιστικών-λενινιστικών (μαοϊκών) ομάδων που αναζήτησαν, μάταια όπως φαίνεται, να καταλάβουν τον πολιτικό χώρο που έμεινε κενός λόγω της πορείας του ΙΚΚ. Όμως, μόνο οι Ερυθρές Ταξιαρχίες είχαν την ευφυΐα να αντιληφθούν πως ήταν αδύνατο να ανταγωνιστούν το ΙΚΚ με την οικοδόμηση ενός κλασικού κόμματος, ενός κόμματος δηλαδή που θα βασιζόταν σε μαζικές οργανώσεις. Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες διάλεξαν άλλο δρόμο: τη δημιουργία μίας παράνομης στρατιωτικής οργάνωσης χωρίς άμεσους δεσμούς με τη «μαζική δουλειά», όπως παραδοσιακά γίνεται αντιληπτή από τους μαοϊκούς. Από την πρώτη στιγμή, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες είχαν την άποψη πως η επαναστατική εναλλακτική θα έπρεπε να παρουσιαστεί στο στρατιωτικό επίπεδο, στο επίπεδο

της υψηλής πολιτικής και στην άμεση σύγκρουση με το Κράτος. Αυτή η αντίληψη ήταν απολύτως συμβατή με την πολιτική ιδεολογία του «παράλληλου κόμματος» .

Όταν η Μητροπολιτική Πολιτική Συλλογικότητα του Μιλάνου (Collettivo Politico Metropolitano de Milano), που ονομάστηκε αργότερα Προλεταριακή Αριστερά (Sinistra Proletaria), αποφάσισε το 1968 –ενώ ακόμα το φοιτητικό κίνημα ήταν πολύ ενεργό– να «επαναπροσδιορίσει τον μαρξισμό-λενινισμό», έκανε το πρώτο βήμα για τον καθορισμό του πολιτικού προσανατολισμού των Ερυθρών Ταξιαρχιών, οι οποίες σχηματίστηκαν μέσα από αυτή την ομάδα λίγους μήνες μετά. Ασκήθηκε κριτική στη Lotta Continua (Διαρκή Πάλη) και την Εργατική Εξουσία όσον αφορά την αντίληψή τους περί της αμεσότητας της ταξικής πάλης και την υπεράσπιση της προλεταριακής αυτονομίας, καθώς επίσης και γιατί, αντιστοίχως, [σύμφωνα με τις Ερυθρές Ταξιαρχίες] οι οργανώσεις αυτές υποτιμούσαν τις πολιτικές διαστάσεις του αγώνα και τα απαραίτητα πολιτικά εργαλεία για τη διεξαγωγή του: με μια λέξη, το Κόμμα. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, το κόμμα μπορούσε να ανασυγκροτηθεί στο επίπεδο της στρατιωτικής αντιπαράθεσης.⁸ Δέκα χρόνια μετά, οι αντίληψεις των Ερυθρών Ταξιαρχιών δεν έχουν αλλάξει, απλώς έχουν γίνει πιο σαφείς, προπαντός όσον αφορά την πίστη τους στις λενινιστικές αρχές. «*Το συνειδητό και επιτακτικό καθήκον της κομμουνιστικής πρωτοπορίας είναι να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μια εναλλακτική στην εξουσία, να οργανώσει στρατηγικά το επαναστατικό δυναμικό του προλεταριάτου*». ⁹ Αλλά έχουν προβεί σε μια αναθεώρηση του τυπικού μαρξισμού-λενινισμού καθώς υποστηρίζουν ότι η πρωτοπορία –δηλαδή το ένοπλο κόμμα– «*δεν μπορεί να εδραιώσει σταθερά την οργάνωση της προλεταριακής εξουσίας παρά μόνο μέσα από την πιο αυστηρή μυστικότητα*». ¹⁰ Οι «περιφερειακές» ομάδες ασκούν κριτική στις Ερυθρές Ταξιαρχίες ακριβώς πάνω σε αυτή τη

---

8 Συλλογικό κείμενο, «Note sul' esperienza di lotta armata», *Collegamenti* 3-4, Μιλάνο, Μάιος 1978.

9 Ερυθρές Ταξιαρχίες, «Risoluzione della direzione strategica delle BR (febbraio 1978)» που είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.fisicamente.net/MEMORIA/index-1131.htm>.

10 Ό.π.

θέση, κατηγορώντας τες πως «αντιλαμβάνονται το ένοπλο κόμμα ως μια οργάνωση που είναι διαχωρισμένη από τις μάζες».¹¹ Για αυτές τις ομάδες, «η ένοπλη πάλη της πρωτοπορίας είναι αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για την οικοδόμηση της πολιτικοστρατιωτικής οργάνωσης του προλεταριάτου. Η άλλη αναγκαία συνθήκη είναι η αυτόνομη πρωτοβουλία των μαζών».¹²

Παρά την ύπαρξη αυτών των ενδοπρωτοποριακών διενέξεων, είναι σήμερα ξεκάθαρο ότι οι Ερυθρές Ταξιαρχίες έχουν διαφυλάξει την ύπαρξή τους μέσα στον χώρο των ένοπλων ομάδων μέσα από την αυστηρά στρατιωτική και μυστική γραμμή που έχουν υιοθετήσει – η οποία απορρίπτει οποιαδήποτε πρακτική μαζικού τύπου. Και αυτό το έχουν πετύχει τόσο από την πλευρά της ασφάλειας όσο και από την πλευρά της πολιτικής συνοχής. Από την πλευρά της ασφάλειας, μια τέτοια γραμμή προφυλάσσει τα μέλη τους από τη δημόσια έκθεση που θα υφίσταντο μέσα στη μαζική δράση, συνδικαλιστικού ή άλλου τύπου, όπως συμβαίνει συχνά με τα μέλη άλλων ένοπλων ομάδων. Αυτό δεν σημαίνει πως τα μέλη των Ερυθρών Ταξιαρχιών απορρίπτουν συνολικά κάθε συνδικαλιστική δραστηριότητα, όπως θα δούμε στη συνέχεια, αλλά πως αρνούνται κάθε ταυτοποίηση της οργάνωσής τους με μαζικές δράσεις αριστεριστικού προσανατολισμού. Από την πλευρά της πολιτικής συνοχής, ακολουθώντας τη γραμμή της απόλυτης μυστικότητας οι Ερυθρές Ταξιαρχίες δεν είναι σε θέση να κρίνουν την πολιτική τους αποτελεσματικότητα μέσω της μαζικής δράσης, σε αντίθεση με άλλες ένοπλες ομάδες που επιχειρούν να φτιάξουν εργοστασιακές οργανώσεις συνδεδεμένες με το ένοπλο κόμμα, να υποκινήσουν εργοστασιακές εξεγέρσεις και ούτω καθεξής. Επιλέγοντας να αντιμετωπίσουν το κράτος αυστηρά μέσα στο πλαίσιο της «υψηλής πολιτικής», οι Ερυθρές Ταξιαρχίες μπορούν να κρίνουν την αποτελεσματικότητά τους μόνο μέσα από την επιτυχία των ενεργειών τους ενάντια στους πολιτικούς θεσμούς.

---

11 «Parla un terrorista», συνέντευξη με ένα μέλος μιας ένοπλης ομάδας, *Panorama*, 6.6.1978.

12 Ό.π.

4. Η άμπωτη των εργατικών αγώνων και οι κρίσεις του αριστερισμού

Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες και οι υπόλοιπες ένοπλες ομάδες μπόρεσαν να επωφεληθούν κατά τη διαδικασία της ανάπτυξής τους από την ιστορική σύγκλιση δύο κοινωνικών φαινομένων. Το πρώτο ήταν η ευρωκομμουνιστική εξέλιξη του ΙΚΚ, για την οποία έχουμε ήδη μιλήσει, και το δεύτερο ήταν η κρίση στην οποία μπήκε το αριστεριστικό κίνημα γύρω στο 1974-75. Έχουμε δει πως το θεμελιώδες πολιτικό ζήτημα για τις Ερυθρές Ταξιαρχίες είναι η αντιπαράθεση με το κράτος, μία γραμμή που έχουν υιοθετήσει από το 1968. Σύμφωνα με τις Ερυθρές Ταξιαρχίες, ο αριστερισμός υποτιμά αυτό το ζήτημα και αυτό έχει ως συνέπεια να μην κάνει Πολιτική, όπως την αντιλαμβάνονται οι Ερυθρές Ταξιαρχίες. Αλλά, κατά τη διάρκεια της περιόδου που ακολούθησε το 1968, το κοινωνικό κίνημα ήταν στο ζενίθ του και η εν λόγω κριτική που έκαναν οι Ερυθρές Ταξιαρχίες στους αριστεριστές έπεφτε στο κενό. Μόνο μετά το 1974-75, όταν έκαναν την εμφάνισή τους τα πρώτα σημάδια υποχώρησης του κοινωνικού κινήματος και, αργότερα, με την έκλειψη του Κινήματος του 1977 άρχισαν οι πολιτικές θέσεις των Ερυθρών Ταξιαρχιών να θεωρούνται από ένα μεγάλο κομμάτι των αριστεριστών ως εναλλακτική λύση καθώς έχασαν τη βάση του μιλιταντισμού τους.

Οι χρονιές 1974-75 χαρακτηρίστηκαν από την κάμψη του κινήματος στα εργοστάσια και την κρίση της άκρας αριστεράς που αυτή επέφερε. Με την υποχώρηση της αναταραχής στα εργοστάσια που ακολούθησε τη μεγάλη έκρηξη της εργατικής δράσης, η οποία παρήγαγε νέες ενωτικές οργανωτικές μορφές και πρακτικές (μέσω των Ενωτικών Επιτροπών Βάσης – CUB), τα συνδικάτα κατάφεραν να ανασυγκροτηθούν, να ενσωματώσουν τις CUB στον μηχανισμό τους και να αφομοιώσουν ή να εξουδετερώσουν την αγωνιστικότητα των αριστεριστικών ομάδων. Οι αριστεριστές, μετά από μία σύντομη φάση ανόδου, βαθμιαία ενσωματώθηκαν στους θεσμούς – κυρίως μέσω της αποδοχής και της συμμετοχής τους στις εκλογές. Πιστεύοντας πως θα μπορούσαν να συμμετέχουν στην πολιτική εξουσία μαζί με το ΙΚΚ, στην πράξη συχνά το υποστήριζαν ενάντια στους Χριστιανοδημοκράτες. Το ΙΚΚ, που τώρα είχε υιοθετήσει την πολιτική του «ιστορικού συμβιβασμού», απεκδύθηκε τον παραδοσιακό μεταπο-

λεμικά αντιπολιτευτικό του ρόλο και υιοθέτησε μια πολιτική «εθνικής σωτηρίας» και κοινωνικής συμφιλίωσης. Αυτοί οι μετασηματισμοί προκάλεσαν αισθήματα απογοήτευσης και ανίσχυρης οργής σε πολλούς αριστεριστές και ριζοσπάστες αγωνιστές των εργοστασίων. «Σταδιακά», θυμόταν ένας από τους συμμετέχοντες στο ένοπλο κίνημα, «βλέπαμε ακόμα και τις δικές μας οργανώσεις να υιοθετούν τη λογική του αγώνα μέσα στους θεσμούς. Κινούνταν προς αφηρημένες "δημοκρατικές" θέσεις και διαχωρίζονταν όλο και περισσότερο από τα εργατικά συμφέροντα... Τότε αποφασίσαμε να εμπλακούμε στον ένοπλο αγώνα, τη μόνη μορφή αγώνα που βλέπαμε εκείνη την στιγμή. Ήταν το φθινόπωρο του 1974».¹³

Με την κρίση και την αποσύνθεση ομάδων όπως η Διαρκής Πάλη και η Εργατική Εξουσία εμφανίστηκε ένας μεγάλος αριθμός πυρήνων που ξεκίνησαν τον ένοπλο αγώνα. Αυτές οι ομάδες συχνά σχηματίζονταν από αγωνιστές των εργοστασίων που υποστήριζαν την πρακτική της ένοπλης πάλης. Σήμερα, μπορούμε να κρίνουμε αυτή την περίοδο με μια εκ των υστέρων αντίληψη, και ήδη ορισμένοι αγωνιστές –που τότε συμμετείχαν στον ένοπλο αγώνα– έχουν αρχίσει να αναπτύσσουν μια κριτική θεώρηση της εμπειρίας τους. Μια τέτοια ομάδα από το Μιλάνο έχει εκδώσει ένα κείμενο που αναστοχάζεται αυτή την εμπειρία, από το οποίο θα παραθέσουμε εκτεταμένα αποσπάσματα για να κατανοήσουμε καλύτερα τη διαδικασία που περιγράψαμε.

*«Ανατρέχοντας στις απαρχές αυτής της ιστορίας, μπορούμε να εντοπίσουμε μία στενή σχέση ανάμεσα στην υποχώρηση των αυτόνομων εργατικών αγώνων και τον σχηματισμό των Ερυθρών Ταξιαρχιών. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 τα συνδικάτα άρχισαν να ανασυγκροτούνται και να ριζώνουν ξανά στα εργοστάσια, υποστηρίζοντας ξεκάθαρα ρεφορμιστικές πρακτικές και πρόγραμμα».*¹⁴ Αυτή η αναζωογόνηση των συνδικάτων και του ΙΚΚ ήταν εμφανώς ισχυρότερη και πιο ραγδαία στις βιομηχανικές περιοχές του Βορρά και προπαντός στο Μιλάνο. Το γεγονός αυτό αποκάλυψε την αποτυχία των αριστεριστών, που είχαν την ιδέα της οικοδόμησης μιας «ηγεσίας της εργατικής τάξης που θα βασιζόταν στο βιομηχανικό τρίγωνο

---

13 Ο.π.

14 «Note sul' esperienza di lotta armata», ό.π.

Alfa / Pirelli / Siemens» και θα πήγαζε από την «ηγεμονία του εργάτη-μάζα», μιας πολύ προσφιλούς έννοιας στο ρεύμα του «εργατισμού». Η αποσύνθεση των αριστεριστικών ομάδων επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο από το γεγονός ότι ήταν ακριβώς οι τάξεις του «εργάτη-μάζα» –του νέου επαναστατικού υποκειμένου, στο οποίο οι «εργατιστές» απέδιδαν μία κατηγορηματικά αντι-ρεφορμιστική δυναμική– που έχοντας υποστεί τις συνέπειες της αναδιάρθρωσης, η οποία πραγματοποιήθηκε τη δεκαετία του 1970 στις μεγάλες βιομηχανίες, καθώς και τις κοινωνικές συνέπειες της κρίσης, προσελκυστηκαν από τον ρεφορμιστικό συνδικαλισμό.

Αυτός είναι ένας από τους λόγους γιατί *«το Μιλάνο έγινε το ευνοϊκότερο έδαφος για την αναβίωση της υπόθεσης του κόμματος», στην ένοπλη μορφή του.¹⁵ Οι «αυτόνομοι κύκλοι», που δημιουργήθηκαν μετά την κρίση της Διαρκούς Πάλης και παρόμοιων ομάδων και διευρύνθηκαν εξαιτίας της στειρότητας του «εργατίστικου» ρεύματος, θα γινόταν το ευνοϊκότερο πεδίο για τον σχηματισμό διαφόρων ένοπλων ομάδων «εργατίστικης» μήτρας. Οι ομάδες αυτές, έχοντας να αντιμετωπίσουν την επανεμφάνιση της δύναμης του ρεφορμισμού μέσα στην εργατική τάξη, «απάντησαν κάνοντας ένα βήμα μπροστά, ακολουθώντας το παλιό λενινιστικό πρόγραμμα του βολонταρισμού και της “θεωρητικοποίησης της πρωτοπορίας”».¹⁶*

Εν κατακλείδι, μπορούμε να πούμε ότι τα χρόνια ανάμεσα στο 1970 και το 1975 παρήγαγαν μια κατάσταση που ήταν εξαιρετικά πρόσφορη για τον πολλαπλασιασμό των ένοπλων ομάδων. Αυτή η κατάσταση χαρακτηρίστηκε ουσιαστικά από το αδιέξοδο στο οποίο προσέκρουσαν οι αυτόνομες τάσεις μέσα στην εργατική τάξη, από την επανεμφάνιση του ρεφορμιστικού ελέγχου πάνω στους εργάτες και από την απογοήτευση που αυτό δημιούργησε στους αριστεριστές αγωνιστές και τους ενεργούς εργάτες. Οι ένοπλες ομάδες αυτής της πρώτης φάσης προήλθαν κυρίως από τους «εργατίστικους» κύκλους, που ήταν στενά συνδεδεμένοι με την εμπειρία του εργάτη στη γραμμή παραγωγής και οι οποίες αντιμετώπιζαν ιδιαίτερα κριτικά τις πολιτικές αντιλήψεις των Ερυθρών Ταξιαρχιών – ειδικά την ιδέα ότι το ένοπλο κόμμα δημιουργείται από τα πάνω, στην οποία

---

15 Ό.π.

16 Ό.π.

αντιπαρέθεταν τη δημιουργία του κόμματος από τα κάτω με βάση τις εργατικές οργανώσεις και τους εργοστασιακούς πυρήνες. Σήμερα, ωστόσο, είναι ξεκάθαρο πως αυτό το σχέδιο δεν άντεξε στη δοκιμασία του χρόνου. Αυτές οι ομάδες, που είναι ευκολότερος στόχος για την αστυνομική καταστολή, που απομονώνονται όλο και περισσότερο από τους ίδιους τους εργάτες τους οποίους προσπαθούν να επηρεάσουν και που υπονομεύονται από την ασυμβατότητα ανάμεσα στην παράνομη και τη μαζική δράση, έχουν σήμερα επισκιαστεί από τις Ερυθρές Ταξιαρχίες –και αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την Πρώτη Γραμμή που είναι η γνωστότερη από αυτές– οι οποίες λόγω της στρατιωτικής αποτελεσματικότητας και της άκαμπτης δομής τους αναπόφευκτα κυριάρχησαν πάνω τους.

5. Ιδεολογία και τρόπος λειτουργίας των Ερυθρών Ταξιαρχιών

Μέχρι τώρα ο αναγνώστης θα έχει σχηματίσει μια γενική ιδέα για τις πολιτικές αρχές των Ερυθρών Ταξιαρχιών. Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες μπορούν να χαρακτηριστούν ως μαρξιστική-λενινιστική οργάνωση, τόσο ως προς τις πρωτοποριακές τους αντιλήψεις περί του κόμματος στελεχών όσο και ως προς την κρατιστική αντίληψή τους για τον «σοσιαλισμό». Ωστόσο έχουν διαφορές από τις πιο ορθόδοξες μαρξιστικές-λενινιστικές ομάδες –που παρεμπιπτόντως να αναφέρουμε πως κατηγορούν τις Ερυθρές Ταξιαρχίες ως χειραγωγούμενες από την KGB!– πάνω σε άλλα ζητήματα. Η κεντρική ιδέα της ανάλυσης των Ερυθρών Ταξιαρχιών είναι ότι ο καπιταλισμός βρίσκεται σε κρίση που οφείλεται στην πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους, η οποία θα έχει ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα τη σύγκρουση ανάμεσα στον αμερικανικό ιμπεριαλισμό και τον ρωσικό σοσιαλιμπεριαλισμό. Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες τροποποιούν εδώ την κλασική λενινιστική ιδέα για τον μετασχηματισμό του ιμπεριαλιστικού πολέμου σε εμφύλιο πόλεμο. Για τις Ερυθρές Ταξιαρχίες είναι αναγκαίο να εξαπολυθεί ένας «ταξικός εμφύλιος πόλεμος» στις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις ώστε να αποτραπεί ο Τρίτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Η συγκεκριμένη πολιτική θέση είναι επηρεασμένη τόσο από τη μαοϊκή έννοια του «λαϊκού πολέμου» και των «κόκκινων βάσεων» όσο και από το ρεύμα του εργατισμού που αποδίδει πρωταρχική σημασία στον υποκειμενικό παράγοντα. Στην παρούσα περίοδο, «κατά την

οποία πρωταρχική αντίφαση είναι η αντίφαση ανάμεσα στο μητροπολιτικό προλεταριάτο και την ιμπεριαλιστική αστική τάξη», οι Ερυθρές Ταξιαρχίες θεωρούν τους Χριστιανοδημοκράτες ως το κόμμα που συγκεντρώνει «τους πολιτικούς που έχουν πιο στενές σχέσεις με τους ιμπεριαλιστικούς κύκλους».¹⁷ Μέσω της στρατιωτικής αντιπαράθεσης με αυτούς τους «ιμπεριαλιστές πολιτικούς» –καθήκον που επωμίζεται η «επαναστατική πρωτοπορία»– «η ταξική πάλη παίρνει τη μορφή του εμφυλίου πολέμου».¹⁸ Εδώ, η ανάλυση των Ερυθρών Ταξιαρχιών συγκλίνει σε ορισμένα σημεία με την κλασική αντιφασιστική ιδεολογία του «παράλληλου κόμματος». Και οι δύο αυτές αναλύσεις θεωρούν ότι η λεγκαλιστική γραμμή που υιοθετεί το ΙΚΚ του στερεί τη δυνατότητα να αντιτεθεί σε μια ενδεχόμενη επίθεση στη Σοβιετική Ένωση ή σε ένα φασιστικό πραξικόπημα στην Ιταλία που θα πραγματοποιηθεί με τη συνεργασία των Χριστιανοδημοκρατών.

Όσον αφορά τις αρχές λειτουργίας τους, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες τηρούν τους νόμους που χαρακτηρίζουν όλες τις στρατιωτικές και παράνομες οργανώσεις. Η ιδεολογία της θυσίας και της συγκεντρωτικής πειθαρχίας, που είναι σήμα κατατεθέν όλων αυτών των οργανώσεων, τραβιέται στα άκρα και δικαιολογείται από τη σταλινική ιδεολογία του κόμματος. Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες δεν διστάζουν να διακηρύξουν πως μέσω της δικιάς τους δραστηριότητας θα σφυρηλατηθεί ένας «νέος προλεταριακός άνθρωπος», που θα έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: «*Η πολιτική ταυτότητα του επαναστάτη αγωνιστή είναι, πάνω απ' όλα, το κόμμα. Ο αγωνιστής αναγνωρίζει τον εαυτό του, ελεύθερα και αυτόνομα, μέσα στις αρχές, τη στρατηγική, το πρόγραμμα και την πειθαρχία του κόμματος*».¹⁹ Η σταλινική παράδοση λειτουργεί ως το συγκολλητικό στοιχείο της παράνομης δομής, σε αντίθεση με ένοπλες ομάδες της Δυτικής Γερμανίας όπου οι αγωνιστές, επηρεασμένοι από ένα είδος αναρχοατομικισμού, ήρθαν σύντομα σε σύγκρουση με τις αρχές της παράνομης στρατιωτι-

---

17 «Risoluzione della direzione strategica delle BR (febbraio 1978)», ό.π.

18 Ό.π.

19 Ό.π.

κής οργάνωσης.²⁰ Τα μέλη των Ερυθρών Ταξιαρχιών (ή τουλάχιστον η πλειονότητά τους) δεν ζουν πάντοτε σε μια κατάσταση απόλυτης παρανομίας, όπως τα μέλη αυτών των γερμανικών ομάδων. Ένα μέλος των Ερυθρών Ταξιαρχιών μπορεί να διάγει επίσης και μια «κανονική» ζωή έτσι που, για παράδειγμα, να συμμετέχει σε συνδικαλιστικές δραστηριότητες, κυρίως στα ελεγχόμενα από το ΙΚΚ συνδικάτα, καλλιεργώντας την εικόνα ενός ενεργού αλλά όχι εξτρεμιστή εργάτη.

Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες έχουν δεχθεί σφοδρή κριτική από κομμάτια του κινήματος του 1977 σε σχέση με αυτό το ζήτημα, τα οποία επιτίθενται στην αντιδραστική έννοια της μυστικής ζωής και στην απομόνωσή της από το κοινωνικό κίνημα. Μεταξύ του κινήματος και των Ερυθρών Ταξιαρχιών έχει διεξαχθεί ένας διάλογος, κατά τον οποίο οι Ερυθρές Ταξιαρχίες πάντα αρνούσαν τον ισχυρισμό πως οι αγωνιστές τους ζουν διαχωρισμένα από τις μάζες. Γενικά μιλώντας, μπορούμε να πούμε ότι ακόμα κι αν είναι αλήθεια πως πολλά μέλη των Ερυθρών Ταξιαρχιών διάγουν μια ενσωματωμένη και «κανονική» ζωή (ειδικά όσον αφορά τις συνδικαλιστικές τους δραστηριότητες), από την στιγμή που ο στρατευμένος αγωνιστής βγαίνει στην απόλυτη παρανομία η κατάσταση αλλάζει – κάτι που σε τελική ανάλυση είναι η αναπόφευκτη λογική αυτού του τύπου δραστηριότητας.

Η εμπειρία των ιταλικών ένοπλων ομάδων μας παρέχει μια καλύτερη άποψη για τη λειτουργία μιας παράνομης λενινιστικής οργάνωσης μέσα στη σύγχρονη κοινωνία και το πολιτικό περιεχόμενο των κοινωνικών σχέσεων που δημιουργούνται στο εσωτερικό της. Ένα μέλος μιας ένοπλης ομάδας (όχι των Ερυθρών Ταξιαρχιών), σε μια συνέντευξη που δημοσιεύτηκε σε ένα ιταλικό περιοδικό μεγάλης κυκλοφορίας, περιέγραψε ολοκληρωμένα και με ακρίβεια τη ζωή ενός επαγγελματία του ένοπλου αγώνα. *«Τα μέλη των ένοπλων οργανώσεων είναι υποχρεωμένα να διάγουν μια διπλή ζωή και να ακολουθούν αυστηρά μια συγκεκριμένη συμπεριφορά, που είναι η απόδειξη της καταλληλότητάς τους ως αγωνιστών: δεν μπορούν να συχνάζουν σε πολιτικούς χώρους ούτε να αναμιγνύονται με συντρό-*

---

20 Βλ. την εμπειρία του *Κινήματος 2 Ιούνη* την οποία εξιστόρησε ο Μπόμπυ Μπάουμαν στο βιβλίο του *Πώς άρχισαν όλα;* (σ.τ.μ.) Έχει μεταφραστεί και εκδοθεί το 1990 από τις εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος.

φους από το κίνημα... Πρέπει, συνολικά, να διάγουν μια κανονική ζωή. Δεν μπορούν να φύγουν ελεύθερα, όποτε το αποφασίσουν, από την οργάνωση, αφού αυτό είναι κάτι που αποφασίζεται κεντρικά... Για να ενταχθεί ένας υποψήφιος στην οργάνωση θα πρέπει να διαθέτει εξαιρετικές συστάσεις και, ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, κατά τη διάρκεια της “μαθητείας” του τίθεται υπό παρακολούθηση... Η σύναψη προσωπικών σχέσεων απαγορεύεται γιατί μπορεί να προκληθούν συγκρούσεις μέσα στην οργάνωση. Επίσης απαγορεύεται το να ζουν δύο μέλη ως ζευγάρι, εκτός εάν η σχέση είναι τυπικά νομιμοποιημένη... Ο παράνομος αγωνιστής πρέπει να έχει τη δημόσια εικόνα του υποδειγματικού εργάτη. Στη δουλειά δεν συζητά για πολιτική».²¹

Οι ίδιες αρχές καθορίζουν τη συμπεριφορά των μελών των ένοπλων οργανώσεων στη φυλακή. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια μιας εξέγερσης στην ειδική φυλακή της Ασινάρα (στην οποία είναι φυλακισμένα πολλά μέλη διάφορων ένοπλων ομάδων), ένας αναρχικός κρατούμενος, ο Όρστ Φαντατσίνι, κατάφερε να στείλει ένα χρονικό της εξέγερσης στο περιοδικό *Anarchismo*. Η επιτροπή αγώνα των φυλακισμένων απέβαλλε τον Φαντατσίνι και τον απομόνωσε εντός της φυλακής, με το σκεπτικό ότι το κείμενο δεν είχε εγκριθεί από αυτή πριν σταλεί προς δημοσίευση. Αυτό αποτελεί ένα από παράδειγμα των σταλινικών πρακτικών που επικρατούν μέσα στο κίνημα των πολιτικών κρατουμένων και μοιάζει με την πολιτική στάση του ΙΚΚ κατά τη διάρκεια του φασισμού, όταν τα μέλη του κόμματος απομόνωναν ολοκληρωτικά οποιονδήποτε φυλακισμένο δεν συμφωνούσε απόλυτα με το κόμμα.

Το λιγότερο που μπορούμε να πούμε είναι ότι με τα μέσα που χρησιμοποιούν οι παράνομες οργανώσεις για να πολεμήσουν τον παλιό κόσμο, τόσο στο εσωτερικό τους όσο και στις σχέσεις τους με τους άλλους, είναι αδύνατο να δημιουργηθεί ο νέος κόσμος. Αντιθέτως, οι οργανώσεις αυτές δεν κάνουν τίποτα περισσότερο από το να διαιωνίζουν τις μορφές του παλιού κόσμου.

---

21 «Parla un terrorista», ό.π.

6. Οι ένοπλες ομάδες και το Κομμουνιστικό Κόμμα

Δεδομένου του ρόλου που έπαιξε το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα στη σταθεροποίηση της λειτουργίας του κοινοβουλευτικού συστήματος και των θεσμών, είναι φυσιολογικό ότι η στρατηγική των ένοπλων ομάδων παίρνει υπόψη της την πολιτική γραμμή του κόμματος και τροποποιείται ανάλογα με τις αλλαγές της σε επίπεδο τακτικής. Είδαμε προηγουμένως πως η ένοπλη πάλη αναπτύχθηκε στην Ιταλία σε στενή σχέση με την επικράτηση της γραμμής του «ιστορικού συμβιβασμού» μέσα στο ΙΚΚ. Σε έναν ορισμένο βαθμό, η πολιτική στάση ομάδων όπως οι Ερυθρές Ταξιαρχίες απέναντι στο ΙΚΚ αλλάζει ανάλογα με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η ευρωκομμουνιστική γραμμή καθώς επίσης και ανάλογα με τα γεγονότα που δημιουργεί η ένοπλη πάλη. Από την αρχή, οι ομάδες αυτές θεώρησαν αναγκαίο να διεξάγουν πολιτικό αγώνα ενάντια στη σημερινή κατεύθυνση του κόμματος – τη «γραμμή Μπερλίνγκουερ». Ποτέ δεν αμφισβήτησαν το κόμμα, μόνο τη σημερινή του ηγεσία.

Βασικά, θεωρούν ότι το ΙΚΚ αποτελεί περισσότερο μια δευτερεύουσα δύναμη στην τάση προς τη δημιουργία του «παγκόσμιου ιμπεριαλιστικού κράτους» ενώ αντιμετωπίζουν το Χριστιανοδημοκρατικό κόμμα ως πρωταρχική έκφραση αυτής της τάσης. Ούτε βλέπουν το ΙΚΚ ως έκφραση μιας φράξιας του εθνικού κεφαλαίου της Ιταλίας που έχει συμφέρον στην επιτυχή πορεία του Ιταλικού καπιταλισμού σε παγκόσμιο επίπεδο.²² Στην καλύτερη περίπτωση, το ΙΚΚ θεωρείται έκφραση της «εργατικής αριστοκρατίας». Όπως και όλες οι άλλες μαρξιστικές-λενινιστικές ομάδες, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες θεωρούν ότι η βάση του κόμματος έχει ξεγελαστεί από την ευρωκομμουνιστική ηγεσία και πιστεύουν ότι οι ένοπλες ενέργειές τους θα αφυπνίσουν τον κόσμο της βάσης και θα τον οδηγήσουν να ξαναβρεί τη «σωστή γραμμή». Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες είναι απόλυτα σαφείς σε σχέση με αυτό: *«Η λύση θα δοθεί αναπόφευκτα από τον ένοπλο αγώνα, απέναντι στον οποίο θα καταστεί αναγκαίο να λάβει*

---

22 Η Εθνική Ένωση Συνεταιρισμών [Legacoop], στην οποία ανήκουν επιχειρήσεις από διάφορους τομείς, συμπεριλαμβανομένων του αγροτικού τομέα, του εμπορικού τομέα και του τομέα των κατασκευών, και ελέγχεται από το ΙΚΚ, είναι σήμερα η τρίτη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη στην Ιταλία. Επενδύει κεφάλαια στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στον Τρίτο Κόσμο.

κανείς θέση. Το ίδιο το ΙΚΚ θα εμπλακεί σε αυτή τη διαδικασία. Επιβεβαιώνουμε εδώ εκ νέου την ενωτική μας θέση απέναντι σε όλους τους συντρόφους που επιλέγουν τον δρόμο του ένοπλου αγώνα».²³ Αυτή η θέση –που την ασπάζονται εκτός από τις Ερυθρές Ταξιαρχίες και άλλες ομάδες της άκρας αριστεράς, όπως η Διαρκής Πάλη και η Εργατική Εξουσία– βασίζεται στην ανάλυση ότι «η όξυνση της κρίσης και η εντεινόμενη ταξική αντιπαράθεση οδηγούν στην προοδευτική μείωση της απήχησης του ρεφορμισμού. Ωστόσο, αυτή η ανάλυση αδυνατεί να κατανοήσει τις ιστορικές και δομικές ρίζες του ρεφορμισμού μέσα στην τάξη και θεωρεί ότι μόνο σε περιόδους οικονομικής επέκτασης έχει ο ρεφορμισμός έναν εγγενώς σταθεροποιητικό ρόλο. Αυτός ο τύπος ανάλυσης αδυνατεί επομένως να διακρίνει ότι μετά την περίοδο της ενίσχυσης των συνδικάτων στα εργοστάσια ακολουθεί η ενίσχυση του ρόλου του ρεφορμιστικού κόμματος στη διαχείριση της κρίσης».²⁴ Επιπλέον, αυτή η υποτίμηση του ρόλου του ρεφορμισμού σε περιόδους κρίσης έχει ως αποτέλεσμα να «αναλύεται το κράτος σχεδόν αποκλειστικά από την πλευρά της καταστολής».²⁵

Εν κατακλείδι, «αυτή η πρακτική (σε σχέση με το ΙΚΚ) δεν έκανε απλώς τις ένοπλες ομάδες ανίκανες να οικοδομήσουν μια εναλλακτική λύση απέναντι στον ρεφορμισμό μέσα στην εργατική τάξη αλλά τις καθιστούσε επιπλέον έμμεσα εξαρτημένες από το ρεφορμιστικό πρόγραμμα, στον βαθμό που οι πρωτοβουλίες τους στρέφονταν ενάντια στα τμήματα του καπιταλιστικού μηχανισμού (το Χριστιανοδημοκρατικό κόμμα) που και ο ρεφορμισμός επιχειρούσε να περιθωριοποιήσει».²⁶

Λόγω των συνεπειών της υπόθεσης Μόρο, που θα πρέπει να γίνει κατανοητή ως επίθεση στη γραμμή του «ιστορικού συμβιβασμού», το «ένοπλο κόμμα» αναγκάστηκε να τροποποιήσει ελαφρά την τακτική του απέναντι στο ΙΚΚ χωρίς ωστόσο να εγκαταλείψει τη

---

23 Συνέντευξη των Ερυθρών Ταξιαρχιών στην Espresso, Σεπτέμβριος του 1971, που αναδημοσιεύτηκε από την Αυτόνομη Συλλογικότητα του Τορίνο στο βιβλίο *Terrorismo di partito o organizzazione autonoma dei proletari* τον Μάιο του 1978.

24 «Note sul' esperienza di lotta armata», ό.π.

25 Ό.π.

26 Ό.π.

βασική του ανάλυση στην οποία αναφερθήκαμε προηγουμένως. Πράγματι, το κάλεσμα του ΙΚΚ για την «ενίσχυση της δημοκρατικής συνείδησης» ενάντια στην τρομοκρατία, η εκστρατεία για την καταγγελία της μέσα στα εργοστάσια, δεν θα μπορούσε να αφήσει αδιάφορες αυτές τις ομάδες, προπαντός τις Ερυθρές Ταξιαρχίες. Στην Απόφαση υπ' αριθμόν 5 της Στρατηγικής Διεύθυνσης, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες προχωράνε την ανάλυση της ευρωκομμουνιστικής γραμμής λίγο παραπέρα. Καταγγέλλουν τη γραμμή Μπερλίνγκουερ ως «αντιπροσωπευτική ενός μετώπου της αστικής τάξης» και ως «όργανο του ιμπεριαλιστικού κράτους των πολυεθνικών». Σύμφωνα με τις Ερυθρές Ταξιαρχίες, στην πράξη το ΙΚΚ, σε συνεργασία με τη «συνδικαλιστική γραφειοκρατία», «επιτέθηκε στην επαναστατική πρωτοπορία προσπαθώντας να αποσταθεροποιήσει και στη συνέχεια να συντρίψει την αντίσταση της εργατικής τάξης».²⁷

Σε αυτή τη νέα κατάσταση, δεν αρκεί πλέον να ασκείται κριτική στον ευρωκομμουνισμό και να καταγγέλλεται. Διαπίστωσαν την αναγκαιότητα να περάσουν στην επίθεση. Η γραμμή Μπερλίνγκουερ (του αρχηγού του ΙΚΚ) γίνεται συνεπώς στόχος του ένοπλου αγώνα. Μετά από μια πρώτη επίθεση σε έναν κομματικό γραφειοκράτη (στη Γένοβα) που είχε υπό την ευθύνη του τις σχέσεις ανάμεσα στις κρατικές επιχειρήσεις και το ΙΚΚ, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες επιτέθηκαν άμεσα στην κομματική πολιτική καταγγελίας των συμπαθούντων των ένοπλων ομάδων μέσα στα εργοστάσια σκοτώνοντας στις 24.1.1979 τον συνδικαλιστή και μέλος του ΙΚΚ Guido Rossa που κατέδωσε έναν συμπαθούντα των Ερυθρών Ταξιαρχιών στην αστυνομία. Αυτή η νέα φάση της αντιπαράθεσης με το ΙΚΚ είχε, ωστόσο, αντιφατικές συνέπειες ως προς τη στρατηγική των Ερυθρών Ταξιαρχιών. Η αντίδραση του κόμματος σε αυτή την επίθεση ήταν εξαιρετικά ραγδαία και το σύνολο του κομματικού μηχανισμού κινητοποιήθηκε σε μια αντίδραση αυτοάμυνας. Αν μέχρι τώρα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι οι ενέργειες των Ερυθρών Ταξιαρχιών είχαν πάντοτε ως στόχο να δη-

---

27 Απόφαση υπ' αριθμόν 5 της Στρατηγικής Διεύθυνσης, Σεπτέμβριος 1978, *Le Monde*, 26.1.1979. (σ.τ.μ.) Το φύλλο της 26.1.1979 της *Le Monde* δεν παραπέμπει σωστά στο εν λόγω κείμενο των Ερυθρών Ταξιαρχιών. Πρόκειται για το κείμενο *Brigatte Rosse N. 5 – ottobre 1978* το οποίο είναι διαθέσιμο στον παγκόσμιο ιστό στη διεύθυνση: <http://www.gerograssi.it/cms2/file/casomoro/DVD9/6/CXXIX.pdf> (σελ. 221).

μιουργήσουν προβλήματα στην ευρωκομμουνιστική γραμμή, αυτή τη φορά η δολοφονία του Rossa είχε ακριβώς τα αντίθετα αποτελέσματα. Η ενέργεια προσλήφθηκε ως επίθεση στο ίδιο το κόμμα και ενοποίησε ολόκληρη τη γραφειοκρατία γύρω από τον μηχανισμό. Για πρώτη φορά, οι στόχοι των Ερυθρών Ταξιαρχιών δεν συνέλιπταν με τους στόχους του «παράλληλου κόμματος».

7. Η υποτροπή του Κινήματος του 1977

Τα γεγονότα του 1977 κλόνισαν ισχυρά την ιταλική άκρα αριστερά, συμπεριλαμβανομένων των ένοπλων ομάδων. Είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε, ωστόσο, ότι αυτό το κίνημα είχε πολύ ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.²⁸ Από τη μια μεριά, το κίνημα επεκτάθηκε κυρίως μέσα στη νεολαία, ιδιαίτερα την κοινωνικά περιθωριοποιημένη νεολαία, ενώ επίσης επέδειξε μια ιδιαίτερα ανεπτυγμένη πολιτική ευφυΐα όντας ικανό να εναλλάσσει τη βία με τη σάτιρα των ρεφορμιστικών οργανώσεων και των κρατικών θεσμών. Παρόλα αυτά, το κίνημα έφτασε γρήγορα σε ένα πολιτικό και οργανωτικό αδιέξοδο. Οι συνελεύσεις που αποτελούσαν την οργανωτική μορφή αυτού του κινήματος δεν ήταν σε θέση να επεκταθούν πέρα από τον χώρο των φοιτητών και του περιθωρίου.

Η στάση του ΙΚΚ έπαιξε σημαντικό ρόλο σε αυτή την κατάληξη. Το ΙΚΚ δεν προσπάθησε ποτέ να αφομοιώσει το κίνημα αλλά, αντιθέτως, έκανε από την αρχή ό,τι μπορούσε για να το καταστείλει (ας θυμηθούμε π.χ. το επεισόδιο με τον Λάμα, γενικό γραμματέα του συνδικάτου CGIL, στο Πανεπιστήμιο της Ρώμης)²⁹ και να το απομο-

---

28 Βλ. για παράδειγμα το κείμενο του Μπολόνια, «La tribu delle talpe», στο 8^ο τεύχος του Primo Maggio. (σ.τ.μ.) Το κείμενο έχει μεταφραστεί στα ελληνικά από την εκδοτική ομάδα Κινούμενοι Τόποι με τον τίτλο «Η φυλή των τυφλοπόντικων» και είναι διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://www.anarxeio.gr/contents/view/h-fylh-ton-tyflorontikon>.

29 (σ.τ.μ.) «Στις 3 Φεβρουαρίου [του 1977] το πανεπιστήμιο της Ρώμης καταλήφθηκε από χιλιάδες φοιτητές, οι οποίοι διαμαρτύρονταν τόσο ενάντια στις κυβερνητικές προτάσεις για περιορισμό της πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όσο και για τον τραυματισμό δύο φοιτητών από φασίστες μέσα στον χώρο του πανεπιστημίου το προηγούμενο βράδυ. Επί δύο εβδομάδες το πανεπιστήμιο μετατράπηκε σε “απαγορευμένη περιοχή”

νώσει από την εργατική τάξη. Ένα κομμάτι του κινήματος αντέδρασε έντονα σε αυτή την απομόνωση εκφράζοντας τη δυσαρέσκειά του με την εισαγωγή νέων αναλυτικών κατηγοριών για να αντιμετωπίσει την κατάσταση. Ο «κοινωνικοποιημένος εργάτης» και το «διάχυτο εργοστάσιο» ήταν οι έννοιες μέσα από τις οποίες επιζητούσαν να εκφράσουν το νέο επαναστατικό υποκείμενο, μετά την αποτυχία του πολιτικού εγχειρήματος της δεκαετίας του 1960 που βασιζόταν στον «εργάτη-μάζα».

Αυτή η κατάσταση επιδείνωσε περαιτέρω την κρίση των ριζοσπαστών αγωνιστών στα εργοστάσια οι οποίοι, έχοντας σημαδευτεί από έναν «εργατίστικο υποκειμενισμό», αναγκάστηκαν να αναγνωρίσουν την αδυναμία τους να εισάγουν τον νέο λόγο του κινήματος μέσα στα εργοστάσια. Για μια ακόμη φορά, και μετά από μια περίοδο κατά την οποία είχαν χτυπηθεί, οι ένοπλες ομάδες βρήκαν και πάλι ευνοϊκό έδαφος για στρατολογήσεις. Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες έβλεπαν το κίνημα του 1977 ως ένα είδος μη-πολιτικής αναταραχής που αφορούσε μόνο αμυντικές ενέργειες. Δεν έκρυψαν, λ.χ., τη διαφωνία τους με τις οδομαχίες για αυτούς, η αντιπαράθεση με το κράτος πρέπει να καθοδηγείται από το Κόμμα. Όπως σημειώνει ο Σέρτζιο Μπολόνια, [για τις Ερυθρές Ταξιαρχίες] οι μη-πολιτικές δραστηριότητες δεν μπορούν με κανέναν τρόπο «να διαταράξουν ούτε τη θεσμική ισορροπία ούτε τον μηχανισμό της κυβέρνησης, του κράτους. Με τον τρόπο που χειρίστηκαν τη δίκη τους στο Τορίνο και την απαγωγή του Μόρο, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες έδειξαν στους αριστερούς εργάτες και στο κίνημα του 1977 την αδυναμία τους να δρά-

---

για τις αρχές, μέσα στην οποία άνθισε μια ζωηρή πολιτική κουλτούρα, που απέρριπτε τις παραδοσιακές αριστερές ευαισθησίες για χάρη ζητημάτων τα οποία αναδεικνύονταν στους κύκλους του νεανικού προλεταριάτου του Μιλάνου... Όταν ο ηγέτης της CGIL, Luciano Lama, πήγε στο πανεπιστήμιο αποφασισμένος να συμμορφώσει αυτούς που ήταν μέσα, έγινε περίγελος των Μητροπολιτικών Ινδιάνων, που φώναζαν «Nessuno L'ama» («Κανείς δεν τον αγαπάει»). Επιπλέον η εμφάνιση του Lama προκάλεσε μια βίαιη αντιπαράθεση κατά την οποία μέλη των Comitati Autonomi Operai και άλλος κόσμος τον πέταξε έξω από το πανεπιστήμιο μαζί με την αποτελούμενη από συνδικαλιστές φρουρά του. Σύμφωνα με μια μαρτυρία, όταν αργότερα το ίδιο απόγευμα η αστυνομία έδιωξε τους καταληψίες από το πανεπιστήμιο, 1.000 μέλη του IKK "που στέκονταν απ' έξω, χειροκροτούσαν και πανηγύριζαν". Steve Wright, Η έφοδος στον ουρανό, Κόκκινο Νήμα, 2012, σ. 236-7.

σουν πολιτικά, δηλαδή να έχουν οποιαδήποτε επιρροή στο επίπεδο των θεσμών». ³⁰ Ακόμη κι αν αυτή η θέση καταδεικνύει την καθαρά αστική αντίληψη των Ερυθρών Ταξιαρχιών για την πολιτική, παραμένει αληθινό ότι ένα κομμάτι του κινήματος του 1977, και κυρίως η πιο βίαιη αυτόνομη πτέρυγά του, αποδέχτηκε την κριτική που άσκησαν οι Ερυθρές Ταξιαρχίες ως σωστή και συνδέθηκε με τις θέσεις των ένοπλων ομάδων και, ειδικότερα, με τις θέσεις των Ερυθρών Ταξιαρχιών. Επιπρόσθετα, δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η απαγωγή Μόρο έγινε αμέσως μετά την αποτυχία και τη διάλυση του κινήματος του 1977. Ακριβώς το αντίθετο: η χρονική στιγμή επιλέχθηκε από τις Ερυθρές Ταξιαρχίες ως επίδειξη την πολιτικής τους αποτελεσματικότητας, της ικανότητας να δρουν στο επίπεδο των θεσμών σε αντίθεση με την αριστερά, το Κίνημα και τους αυτόνομους που διένυαν κρίση.

Όμως, σε γενικές γραμμές, το πέρασμα όλων των αγωνιστών από το αυτόνομο κίνημα στις ένοπλες ομάδες δεν ήταν καμιά μεγάλη ρήξη. Αντιθέτως, οι λενινιστικές τους ιδέες για την πολιτική δράση, την πολιτική ισχύ και την επανάσταση παρέμειναν σε ορισμένο βαθμό αμετάβλητες. Ο Enzo Modugno της επιθεώρησης *Marxiana*, εξέφρασε ξεκάθαρα αυτό το σημείο όταν το 1977 άσκησε κριτική σε όσους ήθελαν να αποκλείσουν τους αυτόνομους με τα P.38 από το κίνημα: «Πρέπει να κατανοήσουμε τους λόγους που αυτά τα άτομα καταφεύγουν στα όπλα. Οι εν λόγω αυτόνομες ομάδες δεν μπορούν να αναχθούν σε τρεις ή τέσσερις νεαρούς με αυτοκτονικές τάσεις' ... αυτό που σήμερα ονομάζεται ιδεολογία του P.38 ήταν μόλις χθες η πολιτική γραμμή των επαναστατικών κομμάτων». ³¹

8. Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες και η αυτο-οργάνωση των εργατών

Προτού εξετάσουμε τις συνέπειες των ενεργειών των Ερυθρών Ταξιαρχιών και των άλλων ένοπλων ομάδων στο εργατικό κίνημα, θα πρέπει να ξεκαθαριστούν δύο σημεία. Πρώτον, σίγουρα, πολλά μέλη των Ερυθρών Ταξιαρχιών ανήκουν στην εργατική τάξη. Ωστό-

---

30 Σ. Μπολόνια, κείμενο για τις ΕΤ. Δεν έχει δημοσιευτεί αλλά κυκλοφορεί στο Μιλάνο μέσα στους ριζοσπαστικούς πολιτικούς κύκλους.

31 Monicelli, ό.π., σ. 151.

σο, αυτό δεν αποτελεί κριτήριο σύμφωνα με το οποίο μπορούμε να κρίνουμε αν οι Ερυθρές Ταξιαρχίες «είναι διαχωρισμένες (ή όχι) από την εργατική τάξη». Θεωρούμε ότι οι Ερυθρές Ταξιαρχίες είναι η συγκεκριμένη και εφήμερη έκφραση μιας παραδοσιακής τάσης μέσα στο ιταλικό εργατικό κίνημα, της σταλινικής τάσης. Δεύτερον, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε τη θέση των Ερυθρών Ταξιαρχιών για τη διαδικασία αυτο-οργάνωσης που κυριαρχούσε στην εμπειρία των ιταλών εργατών από τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Βασικά, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες θεωρούν ότι όλοι ανεξαιρέτως οι αγώνες στους χώρους εργασίας είναι αμυντικοί και στερούνται πολιτικού περιεχομένου (με τη θεσμική έννοια). Οι μόνες πολιτικές ενέργειες είναι όσες αποτελούν κομμάτι του «*επιθετικού κινήματος της προλεταριακής αντίστασης*», δηλαδή όσες ενέργειες έχουν ένα «*πολιτικο-στρατιωτικό περιεχόμενο*».³² Βασισμένες πάνω σε αυτή την ακραία μιλιταριστική αντίληψη της πολιτικής δραστηριότητας, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες απορρίπτουν κάθε έκφραση της αυτόνομης εργοστασιακής οργάνωσης ως εκδήλωση «κεντρισμού» (σημειώστε τη χαρακτηριστική σταλινική ορολογία). Απέναντι στις αυτόνομες εργοστασιακές οργανώσεις οι Ερυθρές Ταξιαρχίες αντιπαραθέτουν την ιδέα των «*οργάνων του προλεταριακού κράτους*».³³ Εδώ εκφράζεται με λίγα λόγια ένα ολόκληρο πολιτικό πρόγραμμα. Έτσι, όταν οι Ερυθρές Ταξιαρχίες τοποθετούνται πάνω στις CUB, το κάνουν για να προειδοποιήσουν τις μάζες ότι αυτές οι οργανώσεις μπορεί να είναι μόνο «*ενδιάμεσα όργανα*» (που τυχαίνει να είναι επίσης η θέση του ΙΚΚ και των συνδικάτων), τα οποία «*δεν θα μπορέσουν να αναλάβουν τον ένοπλο αγώνα*».³⁴

Εν κατακλείδι, και αναφέροντας πάλι τη συλλογιστική των συντρόφων από το Μιλάνο, «*οι Ερυθρές Ταξιαρχίες ουσιαστικά αναπαράγουν τη λενινιστική ιδέα της διάκρισης ανάμεσα στη στρατηγική και την τακτική, ανάμεσα στην “ανώτερη” και την “κατώτερη” στιγμή του ένοπλου αγώνα... Για αυτό οι Ερυθρές Ταξιαρχίες δεν διατάζουν να αποσύρουν τους πιο ικανούς συμπαθούντες από τα ερ-*

32 «Risoluzione della direzione strategica delle BR», *ό.π.*, σ. 95.

33 «2nd Documento delle BR», Ιανουάριος 1973, αναδημοσιεύτηκε από την Αυτόνομη Συλλογικότητα του Τορίνο, *ό.π.*

34 «Risoluzione della direzione strategica delle BR», *ό.π.*

γοστάσια και να τους μετατρέψουν σε επαγγελματικά οργανωτικά στελέχη, αφήνοντας τους υπόλοιπους οπαδούς τους στα εργοστάσια να προσπαθούν να ριζοσπαστικοποιήσουν τους συνδικαλιστικούς αγώνες»³⁵ σύμφωνα με τις πασίγνωστες υποδείξεις του Λένιν από το Τι να κάνουμε;

9. Η Αντίδραση των Εργατών στην Υπόθεση Μόρο

Περιγράφοντας την άμεση αντίδραση των λαϊκών μαζών, και ιδιαίτερα των εργατών, στα πρόσφατα γεγονότα, θα εξετάσουμε συνοπτικά τρεις πλευρές της κατάστασης.

1. Στην παρούσα κοινωνική και οικονομική κρίση, ένα μεγάλο κομμάτι της εργατικής τάξης νιώθει ανασφάλεια που προκαλείται από την επιδείνωση του βιοτικού του επιπέδου. Αυτό το συναίσθημα προβάλλεται –και καναλιζάζεται από το κράτος– σε ένα αίτημα για τάξη και κοινωνική σταθερότητα, για την καταστολή της παραβατικότητας και των ένοπλων ομάδων.

2. Λόγω της ύπαρξης ενός τέτοιου κλίματος μπόρεσαν τα πολιτικά κόμματα και τα ΜΜΕ, καθώς και ο ιδεολογικός μηχανισμός του κράτους, να οργανώσουν διαδηλώσεις ενάντια στον θάνατο του Μόρο. Από τη δική της μεριά, η αριστερά κατήγγειλε τις Ερυθρές Ταξιαρχίες σε δύο επίπεδα. Αφενός, επικαλέστηκε τον κίνδυνο φασιστικού πραξικοπήματος, επαναφέροντας σε χρήση τα παλιά αντιφασιστικά αισθήματα³⁶ αφετέρου, χρησιμοποιώντας την τετριμμένη ιδεολογία που παρουσιάζει τους μπάτσους ως «εργάτες», προσπάθησε να διεγείρει τα συναισθήματα του κόσμου σε σχέση με τον θάνατο πέντε πρακτόρων της αστυνομίας από πυροβολισμούς κατά την απαγωγή του Μόρο. Η πραγματικότητα είναι ότι οι διαδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν αποτέλεσαν έκφραση μιας συνολικής κινητοποίησης της κοινωνίας των πολιτών. Συμμετείχαν ακόμη και κομμάτια του πληθυσμού που συνήθως δεν είναι διατεθειμένα να συμμετάσχουν σε πολιτικές δραστηριότητες, όπως οι μικρομαγαζάτορες που έκλεισαν τα μαγαζιά τους. Σε πολλά εργοστάσια, οι εργάτες πληρώθηκαν

---

35 «Note sull'esperienza di lotta armata», ό.π.

τη μέρα της απεργίας που κήρυξαν τα συνδικάτα σε ένδειξη διαμαρτυρίας για τον θάνατο του Μόρο. Ωστόσο θα πρέπει να σημειώσουμε ότι πολλοί άνθρωποι που κατέβηκαν στους δρόμους δεν το έκαναν ούτε για να τιμήσουν τον Μόρο ούτε για να καταδικάσουν τις Ερυθρές Ταξιαρχίες, αλλά απλά για να εκφράσουν το αίσθημα σύγχυσής τους απέναντι στο γεγονός.

3. Τις επόμενες μέρες, όλα αυτά δημιούργησαν ένα αίσθημα ανησυχίας ανάμεσα σε πολλούς αγωνιστές των εργοστασίων, ακόμη και ανάμεσα σε στελέχη της συνδικαλιστικής αριστεράς και σε πολιτικές ομάδες που δεν ταυτίζονταν με το κλίμα εθνικής ενότητας που τα πολιτικά κόμματα επιδίωξαν να δημιουργήσουν γύρω από το γεγονός. Αυτή η ανησυχία εκφράστηκε, για παράδειγμα, στο Μιλάνο σε σχέση με τη διοργάνωση μιας διαδήλωσης για τη δολοφονία δύο αγωνιστών της *Αυτονομίας*, που δολοφονήθηκαν από την αστυνομία (ή τους φασίστες) μετά την έκταση του Μόρο. Στα εργοστάσια του Μιλάνου έγινε μεγάλη συζήτηση γύρω από τη συμμετοχή στην απεργία και τη διαδήλωση. Εν τέλει, παρά την αντίθεση του ΙΚΚ, οι εργάτες και οι CUB συμμετείχαν μαζί για πολλούς, ωστόσο, αυτό δικαιολογείτο από το γεγονός ότι είχαν ήδη διαδηλώσει υπέρ του Μόρο! Σε κάθε περίπτωση, περισσότεροι από 100.000 άνθρωποι, σχεδόν όσοι συμμετείχαν και στην κηδεία του Μόρο, κατέβηκαν στους δρόμους, και ήταν φανερό ότι η διαδήλωση εξέφραζε μια σιωπηρή κριτική της Ιεράς Συμμαχίας που επιθυμούσε το ΙΚΚ.

10. Το ΙΚΚ και η εγκληματοποίηση του αυτόνομου κινήματος μέσα στους εργάτες

Αμέσως μετά την υπόθεση Μόρο, το ΙΚΚ επιχείρησε να αξιοποιήσει το γενικό αίσθημα σύγχυσης για να στήσει κυνήγι μαγισσών ενάντια στους ριζοσπαστικούς εργοστασιακούς πυρήνες και για να ενισχύσει γενικότερα τον έλεγχο του πάνω στην εργατική τάξη. Αλλά αυτή η πολιτική είχε μικρή επιτυχία, κυρίως γιατί δεν την υποστήριζαν οι ίδιοι οι εργάτες. Η δεξιά και η αριστερά μέσα στα συνδικάτα αντέδρασαν κι αυτές ενάντια σε αυτή την πολιτική γιατί φοβόντουσαν ότι θα επέτρεπε στο ΙΚΚ να ενισχύσει αμετάκλητα την κατασταλτική του δύναμη μέσα στα εργοστάσια. Η συνδικαλιστική δεξιά υποστήριζε ότι μόνο το κράτος μπορεί να ασκεί τη λειτουργία της καταστολής ενώ η αριστερά, φοβούμενη ότι ήταν πιθανό και τα δικά της μέλη να παγιδευτούν στο κυνήγι του ΙΚΚ εναντίον των εξτρεμιστών, αντιτάχθηκε σε κάθε κατασταλτική εκστρατεία μέσα στα εργοστάσια, παρότι πήρε ξεκάθαρες αποστάσεις από τις Ερυθρές Ταξιαρχίες.

Αλλά εκεί που το ΙΚΚ απέτυχε ολοκληρωτικά ήταν στην προσπάθειά του να ταυτίσει τους ριζοσπαστικούς εργοστασιακούς πυρήνες με τις Ερυθρές Ταξιαρχίες. Εντούτοις, η πιο επικίνδυνη πλευρά της γραμμής του ΙΚΚ είναι οι κατηγορίες ενάντια σε ομάδες ριζοσπαστών εργατών ότι αποτελούν δυνητικά μέλη των Ερυθρών Ταξιαρχιών. Γενικά, σε όσα εργοστάσια το ΙΚΚ έχει ισχυρές ρίζες, οι εργάτες απέρριψαν αυτή την προσπάθεια εγκληματοποίησης και αποκήρυξης, αρνούμενοι, όπως λένε στην Ιταλία, «να γίνουν κράτος», να αστυνομεύσουν εσωτερικά τα εργοστάσια. Μόνο ορισμένοι γραφειοκράτες από τον συνδικαλιστικό μηχανισμό του ΙΚΚ τόλμησαν στην πραγματικότητα να καταδώσουν στην αστυνομία μερικούς συμπαθούντες των ένοπλων ομάδων, όπως στην περίπτωση του Guido Rossa στη Γένοβα, ο οποίος δολοφονήθηκε στη συνέχεια από τις Ερυθρές Ταξιαρχίες. Παρόλα αυτά, υπάρχουν περιπτώσεις που η γραμμή του ΙΚΚ έφερε αποτελέσματα ως προς τη σταυροφορία του ενάντια στις δραστηριότητες των αγωνιστών έξω από τα συνδικάτα. Ένα καλό παράδειγμα είναι αυτό που συνέβη σε μια αυτόνομη εργατική συλλογικότητα στο λιμάνι της Γένοβας. Μετά το μοίρασμα μιας προκήρυξης με τίτλο «Ούτε με τις Ερυθρές Ταξιαρχίες ούτε με το Κράτος», η ομάδα καταγγέλθηκε βίαια από το ΙΚΚ ως «ταξιαρχί-

τική», πράγμα που οδήγησε στην απομόνωσή της και την πολιτική της εξουδετέρωση. Πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι μετά το 1977 αυτή η ομάδα είχε πετύχει να αποκτήσει βάση στο λιμάνι, το οποίο ήταν προηγουμένως ένα ανέγγιχτο φέουδο του ΙΚΚ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ωστόσο, ταυτόχρονα ο ρεφορμισμός έκανε και άλλη χρήση της αντιτρομοκρατικής εκστρατείας, κυρίως χρησιμοποιώντας την ως όπλο ενάντια σε κάθε μαχητικότητα στα εργοστάσια. Αλλά ούτε εδώ πήγαν τόσο καλά τα πράγματα για το ΙΚΚ, τουλάχιστον στις περιπτώσεις που γνωρίζουμε. Στη SIP (Εθνική Επιχείρηση Τηλεφωνίας), στο Μιλάνο, κατά τη διάρκεια μιας γενικής συνέλευσης των εργατών για την επικύρωση της σύμβασης για τους μισθούς (Μάιος 1978), το συνδικάτο προσπάθησε να εφαρμόσει αυτή τη συνταγή. Μετά τη συνηθισμένη πολιτικολογία, η γραφειοκρατία προσπάθησε να περάσει μια γραμμή ενάντια στις Ερυθρές Ταξιαρχίες και υπέρ της εθνικής ενότητας, επιχειρώντας έτσι να δικαιολογήσει την ανάγκη για μια «συνετή στάση σε αυτή την περίοδο κρίσης» – και η αντίδραση των εργατών ήταν ξεκάθαρη: *«δεν δίνουμε δεκάρα για αυτές τις ιστορίες· είμαστε εδώ για να συζητήσουμε για κάτι εντελώς διαφορετικό, για τη συγκεκριμένη κατάσταση μας ως μισθωτών εργατών»*. Αυτή η περίπτωση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της στάσης του μεγαλύτερου μέρους των εργατών σε σχέση με τις Ερυθρές Ταξιαρχίες: όχι μόνο δεν μπορούν να διακρίνουν τη σχέση αυτής της στρατιωτικής δραστηριότητας με τη ζωή τους αλλά, κυρίως, αντιλαμβάνονται ότι όλες οι πολιτικές δυνάμεις, από το ΙΚΚ μέχρι τους Χριστιανοδημοκράτες, την κεφαλαιοποιούν. Για τους εργάτες, όλα αυτά είναι Πολιτική με κεφαλαίο Π, με την παραδοσιακή έννοια – δηλαδή, ακριβώς όπως την αντιλαμβάνονται οι Ερυθρές Ταξιαρχίες: μια δραστηριότητα πλήρως διαχωρισμένη από τους εργάτες, από τις συνθήκες της ζωής τους, από τα προβλήματα και τους αγώνες τους. Είναι επιπλέον σημαντικό ότι τα συνδικάτα αντιμετωπίζουν σήμερα πολύ μεγαλύτερη δυσκολία να καλέσουν απεργίες διαμαρτυρίας όταν πραγματοποιείται κάποια ένοπλη ενέργεια. Όπως είπε ένας εργάτης σε κάτι δημοσιογράφους κατά τη διάρκεια μιας από αυτές τις απεργίες, *«Εσείς δημοσιογράφοι, θα απεργήσετε αν με σκοτώ-*

σουν;» ή «Τώρα που καθαρίζουν έναν κάθε μέρα, δεν θα μου μένει τίποτα από τον μισθό μου στο τέλος του μήνα αν κάνουμε απεργία για καθέναν τους».³⁶

Όταν τον Ιανουάριο του 1979 το ΙΚΚ κάλεσε σε απεργία διαμαρτυρίας ενάντια στη δολοφονία του Rossa από τις Ερυθρές Ταξιαρχίες, 3.000 από τους 6.000 εργάτες στην Άλφα Ρομέο στο Μιλάνο πήραν αναρρωτική άδεια και κάθισαν στα σπίτια τους (και για δύο μέρες ακόμη μετά την απεργία) εκφράζοντας με εντυπωσιακό τρόπο την επιθυμία τους να διαχωρίσουν τα συμφέροντά τους από αυτά του κόμματος και κυρίως την άρνησή τους απέναντι σε πολιτικές απεργίες τέτοιου είδους. Από την άλλη πλευρά, ένα σύνθημα των Ερυθρών Ταξιαρχιών, το απλούστερο, τυγχάνει αρκετά καλής υποδοχής από τις λαϊκές μάζες, καθώς τονίζει ότι «*αυτοί που είναι υπεύθυνοι για τη δύσκολη κατάσταση του κόσμου είναι οι διεφθαρμένοι πολιτικοί του Χριστιανοδημοκρατικού κόμματος*». Αυτό το σύνθημα χρησιμοποιείτο στην πραγματικότητα από το ΙΚΚ για πολλά χρόνια. Παραπέρα, οι εργάτες εκφράζουν πολύ συχνά μια στάση προσδοκίας απέναντι στις Ερυθρές Ταξιαρχίες βλέποντάς τους ως τιμωρούς που θα «αποδώσουν δικαιοσύνη για εμάς», που θα χτυπήσουν τους διεφθαρμένους πολιτικούς, τους μισητούς επιστάτες, τα αφεντικά που μας εκμεταλλεύονται. Όλα αυτά κάνουν ακόμα πιο ξεκάθαρο πόσο πολύ αυτές οι ενέργειες παίζουν τον ρόλο της υποκατάστασης [της τάξης από την οργάνωση].

Στη σημερινή κοινωνική κατάσταση στην Ιταλία και μετά από μερικά χρόνια κατά τα οποία ο έλεγχός του πάνω στους εργάτες είχε αποδυναμωθεί λόγω της ανάπτυξης των αυτόνομων αγώνων των εργατών, ο ρεφορμισμός επέστρεψε για να εδραιωθεί στο προσκήνιο, συμπεριλαμβανομένων των εργοστασίων. Είναι αλήθεια ότι υπάρχουν αντιπολιτευόμενες τάξεις που ακόμη αντιπαρά τίθενται στη γραμμή των «θυσιών για το έθνος» αλλά αυτοί οι πυρήνες αμφισβήτησης, κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών, σε γενικές γραμμές τροφοδοτούνται από τον δημαγωγικό και απλοϊκό τρόπο με τον οποίο το ΙΚΚ παρουσιάζει την πολιτική του «ιστορικού συμβιβασμού» και της «εθνικής σωτηρίας». Το πρόσφατο κύμα απεργιών στον τομέα των υπηρεσιών μπορεί να εξηγηθεί κυρίως από το χαμηλό επίπεδο

---

36 Monicelli, *ό.π.*, σ. 183 και 185.

των μισθών σε αυτόν. Το ποσοστό συμμετοχής των εργαζόμενων στα συνδικάτα είναι πολύ χαμηλό και οι αγώνες τείνουν να ξεφεύγουν από τον έλεγχο των συνδικαλιστικών γραφειοκρατιών δημιουργώντας ισχυρές αυτόνομες οργανώσεις όπως αυτές που εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια της απεργίας στα νοσοκομεία που πραγματοποιήθηκε σε ολόκληρη την Ιταλία το 1978. Το ΙΚΚ αντιτίθεται σε αυτές τις απεργίες τις οποίες παρουσιάζει ως «κλαδικές» (βλ. τη γαλλική επιθεώρηση *Spartacus*, αρ. 13).

Όσο βαθιάει η οικονομική κρίση, ο φόβος καταλαμβάνει έναν αυξανόμενο αριθμό εργατών (αν και αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να αλλάξει ραγδαία η κατάσταση) και, περισσότερο από το πολιτικό θέαμα που προσφέρουν οι Ερυθρές Ταξιαρχίες, είναι οι ενέργειες που κάνουν οι ένοπλες «εργατίστικες» ομάδες που διατρέχουν τον κίνδυνο να ενισχύσουν αυτόν τον φόβο, εξυπηρετώντας την αποδοχή του ρεφορμιστικού σχεδίου. Αξίζει από αυτή την άποψη να εξετάσουμε την περίπτωση της Άλφα Ρομέο στο Μιλάνο. Αυτό το τεράστιο εργοστάσιο, το φρούριο του κινήματος της εργατικής τάξης από το 1969, λειτουργεί σαν βαρόμετρο για την εργατική τάξη του Μιλάνου. Μέσα στο εργοστάσιο υπάρχει μια αυτόνομη εργατική συλλογικότητα η οποία έχει πρωτοστατήσει σε μερικούς σημαντικούς αγώνες.³⁷ Αλλά εδώ και κάποιον καιρό η κατάσταση έχει αρχίσει να αλλάζει προς το χειρότερο. Όταν η διοίκηση του εργοστασίου αποφάσισε να επιβάλλει εκ νέου τις υποχρεωτικές υπερωρίες, η αυτόνομη συλλογικότητα απάντησε με πικετοφορία μπροστά στις πύλες του εργοστασίου.³⁸ Ωστόσο, η δράση τους δεν έτυχε αποδοχής και δεν κατάφεραν να πάρουν μαζί τους την πλειοψηφία των εργατών. Για πρώτη φορά, ορισμένοι τραμπούκοι του ΙΚΚ προσπάθησαν να διώξουν τους εργάτες της συλλογικότητας από το εργοστάσιο. Λίγο μετά, μια ένοπλη ομάδα έκανε σαμποτάζ στις μηχανές. Οι εργάτες, φοβούμενοι ότι θα χάσουν τις δουλειές τους λόγω του κινδύνου να κλείσει το εργοστάσιο, ανταποκρίθηκαν σε αυτή την ενέργεια εκφράζοντας λιγότερη εχθρότητα απέναντι στη συνδικαλιστική πο-

---

37 Βλ. τα άρθρα για την Ιταλία στα τεύχη 9 και 10 της επιθεώρησης *Spartacus*, Παρίσι, 1978.

38 Βλ. «Le Singulier role du PCI», στο *Spartacus*, αρ. 10.

λιτική των θυσιών.³⁹ Για να αναπληρωθεί η χαμένη παραγωγή λόγω του σαμποτάζ, οι εργάτες συμφώνησαν να εργαστούν ένα επιπλέον Σάββατο, ένα νέο και κακό σημάδι, που δείχνει πως αλλάζει η διάθεση των εργατών.⁴⁰

11. Ορισμένα Συμπεράσματα

Οι ριζοσπαστικές συλλογικότητες που υπάρχουν ακόμα στα εργοστάσια, λίγο πολύ σε ολόκληρη την Ιταλία, έχουν μόλις αρχίσει να συζητούν πολιτικά, αν και διστακτικά, το ζήτημα της τρομοκρατίας. Το κύριο και άμεσο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν είναι να υπερασπίσουν τον εαυτό τους απέναντι στην προσπάθεια του ΙΚΚ να τις θέσει εκτός νόμου. Μέχρι τώρα, το έχουν καταφέρει εκμεταλλευόμενες τις αντιφάσεις του ΙΚΚ, τις αλλαγές της στάσης του απέναντι στους Χριστιανοδημοκράτες, αρνούμενες να συζητήσουν το ζήτημα των ένοπλων ομάδων με το κόμμα και αντιπαραθέτοντας στον «κίνδυνο της τρομοκρατίας» το ζήτημα των συνθηκών ζωής των εργατών.

Εντούτοις, πολλές εργατικές συλλογικότητες έχουν ήδη ρητά ασκήσει κριτική στις ένοπλες ομάδες και τις δυσμενείς επιπτώσεις της δράσης τους στις επαναστατικές δραστηριότητες μέσα στα εργοστάσια, επιτιθέμενες συγκεκριμένα στο ότι οι ένοπλες ενέργειες έχουν «χαρακτήρα υποκατάστασης» των μαζικών δράσεων.⁴¹ Αλλά οι εν λόγω συλλογικότητες δεν έχουν συζητήσει ακόμη συνολικά τις αρχές πάνω στις οποίες βασίζεται η ύπαρξη και οι δραστηριότητες των ένοπλων ομάδων και έχουν ελάχιστα συζητήσει το ζήτημα του κράτους και της σχέσης του με την επαναστατική δράση. Από αυτή την άποψη, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η απήχηση της πολιτικής τρομοκρατίας σε πολλούς αγωνιστές που προέρχονται από τη λενινιστική αριστερά στην Ιταλία οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, στην αδυναμία αυτού του ρεύματος να διαπραγματευτεί το ζήτημα του κράτους και της σχέσης του με τη μαζική δράση.

---

39 Μία από τις βομβιστικές ενέργειες, που πραγματοποιήθηκε προφανώς από κάποια ομάδα που δεν ήξερε το εργοστάσιο, είχε πολύ αρνητικές συνέπειες για τους εργάτες.

40 *La Repubblica*, 11-12.6. 1978.

41 «Note sul'esperienza di lotta armata», ό.π.

Κάθε φορά που το κοινωνικό κίνημα χρειάστηκε να έλθει σε αντιπαράθεση με το κράτος, το 1972 και έπειτα το 1977, ο αριστερισμός μπορούσε να δώσει μόνο μια εκλογική απάντηση. Τότε οι Ερυθρές Ταξιαρχίες μπορούσαν να παρουσιαστούν ως «αποτελεσματικές», ως ικανές για πολιτική δράση. Υπό αυτή την έννοια μπορούμε να πούμε ότι η σχέση ανάμεσα στους ριζοσπαστικούς εργοστασιακούς πυρήνες, από τη μια μεριά, και τις Ερυθρές Ταξιαρχίες και τις υπόλοιπες ένοπλες ομάδες, από την άλλη, αντανακλά την αδυναμία που οι πρώτοι αισθάνονται σε σχέση με την κυρίαρχη κοινωνική πραγματικότητα, προπαντός στα εργοστάσια. Με τον ίδιο τρόπο, «η εμπειρία του ένοπλου αγώνα εξέφραζε και ακόμη εκφράζει, για ένα κομμάτι του προλεταριάτου, την ανάγκη για μια ριζική ρήξη με την υφιστάμενη κατάσταση πραγμάτων. Το πρόβλημα βρίσκεται στο ότι προσπαθεί να ξεφύγει από αυτή την αναγκαιότητα μέσω της προσφυγής σε τακτικά μέσα, αντί να την εντοπίσει στο εσωτερικό της ίδιας της εργατικής τάξης, καθώς μόνο όταν αυτή η αναγκαιότητα εκφραστεί μέσω μιας διαδικασίας αυτο-οργάνωσης θα μπορέσει να αποκτήσει έναν ρόλο, που δεν θα βασίζεται σε καθαρά πολιτικούς στόχους όπως τον στόχο της αντιπαράθεσης με το κράτος, αλλά στη διαδικασία της ανάπτυξης της ταξικής ισχύος».⁴²

Αν δεν εμφανιστεί η αυτόνομη δράση των εργατών που θα είναι σε θέση να ξεκινήσει μια νέα πολιτική συζήτηση μέσα στο εργατικό κίνημα, τότε είναι πιθανό, στο άμεσο μέλλον, να δούμε στην Ιταλία μια πόλωση της αντιπαράθεσης ανάμεσα στον ρεφορμισμό και την τρομοκρατία. Μακροπρόθεσμα, ωστόσο, το δίλημμα ανάμεσα σε αυτές τις δύο εναλλακτικές θα αποκαλυφθεί ως αυτό που ήδη είναι – ένα ψευδές δίλημμα. Αν οι ρεφορμιστικές εργατικές οργανώσεις δεν κατάφερναν να ελέγξουν τους διεκδικητικούς αγώνες κατά την περίοδο της κρίσης, δεν θεωρούμε πιθανό ότι οι τρομοκρατικές οργανώσεις θα μπορέσουν να τις υποκαταστήσουν ή να τις ξεπεράσουν, λόγω της απόλυτης προσήλωσής τους στον πολιτικό αγώνα που διεξάγεται στο επίπεδο των θεσμών. Σε τελική ανάλυση, ακόμα και οι ένοπλες ομάδες βασίζουν το πολιτικό τους μέλλον στην παθητικότητα των μαζών. Με την άμπωτη των αυτόνομων αγώνων, αναμφίβολα ελπίζουν ότι οι εργάτες θα χάσουν τις «ψευδαισθήσεις»

---

42 Ό.π.

τους σχετικά με τον ρεφορμισμό. Ωστόσο, το ελπίζουν αυτό απλά γιατί προσδοκούν να το καρπωθούν πολιτικά. Το παράδειγμα της Ιταλίας δείχνει πολύ καθαρά ότι η αριστερή τρομοκρατία συνολικά ζητά από τους εργάτες μια στάση τυφλής και παθητικής εμπιστοσύνης στο ένοπλο κόμμα: την αιώνια εφαρμογή του νόμου της ήσσονος προσπάθειας στην ταξική πάλη.

Αν υπάρχουν εργάτες που προβάλλουν στις Ερυθρές Ταξιαρχίες το αδύναμο μίσος τους για το καπιταλιστικό σύστημα, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες –και το ίδιο ισχύει και για τις υπόλοιπες ένοπλες ομάδες– δεν μπορούν σε αντάλλαγμα, αν εξετάσουμε τις αρχές τους και τις δράσεις τους, να παρέχουν στην εργατική τάξη κανένα νέο ή χρήσιμο μέσο στο έργο του ριζοσπαστικού μετασχηματισμού της κοινωνίας και στον αγώνα για την απελευθέρωση από τη μισθωτή εργασία.

Φλωρεντία/Λισαβόνα
Ιούνιος-Αύγουστος 1978
Μάιος 1979